

**CHIPURI DE FOC ȘI CUVÂNT.
SFINȚII MĂRTURISITORI AI NEAMULUI ROMÂNESC ȘI
ECOUL PEDAGOGIEI SFINȚILOR TREI IERARHI ÎN
MISIUNEA LOR PASTORALĂ ȘI PEDAGOGICĂ**

- FACES OF FIRE AND WORD.

**THE CONFESSOR SAINTS OF THE ROMANIAN NATION AND THE
PEDAGOGICAL ECHO OF THE THREE HOLY HIERARCHS IN THEIR
PASTORAL AND EDUCATIONAL MISSION -**

Prof. univ. dr. habil. Ion Marian CROITORU*,

Facultatea de Teologie Ortodoxă și Științele Educației,

Universitatea „Valahia”, Târgoviște &

Școala Doctorală de Teologie, Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia, ROMANIA

E-mail: ioncroitoru@yahoo.fr, im.croitoru@yahoo.gr

Drd. Victoria FERESCU**

Școala Doctorală de Teologie, Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia, ROMANIA

Email: vferescu@yahoo.com vferescu71@gmail.com

ABSTRACT

The present study aims to investigate the relationship between the pedagogy of the Three Holy Hierarchs Basil the Great, Gregory the Theologian, and John Chrysostom, and the manner in which it was appropriated, reinterpreted, and transfigured within the pastoral and pedagogical mission of the Confessor Saints of the Romanian nation. The point of departure is the metaphor ‘faces of fire and word’, which captures the creative tension between the inner ardor of faith and the formative power of the spoken and lived word. From a theological and patristic perspective, the research highlights the role of the Three Holy Hierarchs as founders of an integral pedagogy, which harmoniously combines rational, moral, and spiritual dimensions. Applied to the historical context of the twentieth century, this paradigm is reflected in the lives and writings of prominent figures, such as Saint Confessor Priest Dumitru Stăniloae, Saint Venerable Confessor Arsenie of Prislop, Father Gheorghe Calciu-Dumitreasa, Valeriu Gafencu, also known as the Holy Confessor of the communist prisons, and Ioan Ianolide. For them, confession was not merely an act of resistance against oppression, but also a pedagogical process of character formation and the cultivation of inner freedom. The analysis of their own discourse reveals a profound continuity with the patristic tradition: an authentic living of faith in the Lord Jesus Christ, from which derives an appropriate form of education through the word, through personal example, through catechesis, and through the assumption of suffering transfigured into a formative experience. The theme of the Confessor Saints of the Romanian nation represents one of the most significant directions of research in Orthodox Christian

theology and contemporary pedagogy, as it foregrounds the living connection between faith, culture, and education, and, by extension, between the patristic tradition of the Church and the moral formation needs of contemporary man. Moreover, the choice of this theme responds not only to a demand for historical recovery, but also to a profound need for the reconfiguration of spiritual and educational identity in accordance with the Romanian ethos, within the context of a world marked by moral crises, value relativism, and the loss of meaningful reference points. The results of the research indicate that the pedagogy of Orthodox Christian confession remains timely and relevant for the religious and moral education of young people in contemporary Romanian society. It offers a model of resilience in the face of secularization and relativism, as well as a resource for the development of a school culture centered on character, solidarity, and ethical courage. Consequently, the pedagogical echo of the Three Holy Hierarchs, reflected in the lives of the Romanian confessors, constitutes not only a historical legacy, but also a horizon of inspiration for the Christian education today and in the future.

Keywords: *Patristic pedagogy, the Three Holy Hierarchs, Romanian Confessor Saints, character education, confession, spiritual resilience;*

INTRODUCERE

Sfinții Mărturisitori ai neamului românesc reprezintă una dintre cele mai luminoase expresii ale sintezei dintre credință, cultură și educație moral-duhovnicească, fiind, totodată, conștiința vie a unui popor, în speță, cel român, care a învățat să-și apere libertatea interioară prin jertfă și adevăr. Într-o epocă în care ideologiile totalitare au încercat să-l dezrădăcineze pe om de Dumnezeu, acești trăitori ai credinței strămoșești, cum este definită credința creștină ortodoxă în raport cu ființa neamului românesc, au devenit „chipuri de foc”, adică martori autentici ai puterii harului și ai pedagogiei iubirii hristice. Prin trăirea lor, prin cuvântul rostit și prin suferința asumată, ei au reînnoit în istoria românească sensul formării spirituale, ca proces de devenire întru adevăr, libertate și comuniune.

În vremurile actuale, când educația, la modul general, se confruntă cu provocări legate de pierderea reperelor morale, de criza sensului și de individualismul exacerbat, Sfinții Mărturisitori redevin repere formative majore. Ei ne arată că adevărata educație este un act de credință și de iubire, o chemare la responsabilitate și la transformarea lumii prin bine, frumos și adevăr, care, la rândul lor, aduc pace, îngăduință și solidaritate între oameni și, implicit, popoare. Astfel, prezența lor în memoria Bisericii Ortodoxe din România și în cultura educațională contemporană românească nu are doar valoare comemorativă, ci și rol normativ și inspirator, întrucât ei oferă modele de curaj etic, de comuniune, de discernământ și de slujire dezinteresată, care pot fi integrate în educația religio-duhovnicească și moral-civică a tinerilor.

Prin viața lor, prin suferința asumată și prin fidelitatea față de Domnul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu și singurul Mântuitor al lumii, acești oameni desăvârșiți, fie ei bărbați sau femei, de diferite vârste sau categorii sociale și intelectuale, au păstrat vie flacăra Ortodoxiei și demnitatea spiritului românesc. Prin mărturiile din viețile lor, identitatea națională și cea eclezială se întâlnesc organic, astfel încât, credința nu mai reprezintă o simplă apartenență religioasă sau confesională, ci principiul creator al culturii și educației românești. Ei au reușit să transforme istoria suferinței într-o școală a sfințeniei, cu rezultatul că experiența lor mărturisitoare a devenit un act de formare a conștiinței colective.

Pentru generațiile de astăzi, aflate într-un climat de hiper-informație, însă, adesea lipsit de sens, viața mărturisitorilor credinței în Dumnezeu, trăitori ai valorilor perene ale umanității, fondate pe *Revelația dumnezeiască*, reprezintă un antidot pedagogic, căci pildele lor de viață arată că educația nu înseamnă doar acumulare de cunoștințe, ci, în primul rând, formarea unei conștiințe morale și spirituale, implicit cu valențe civice, capabilă de discernământ și fidelitate.

Dacă în secolul al IV-lea, Sfinții Trei Ierarhi Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur și Grigorie Teologul au pus bazele unei educații integrale¹, care cuprinde triada minte, inimă și voință², în secolul al XX-lea, mărturisitorii români au confirmat actualitatea acestui ideal într-un context ostil, devenind ei înșiși „chipuri de foc și cuvânt”³, adică modele de formare prin jertfă și adevăr.

De precizat că atât secolul al IV-lea, cât și secolul al XX-lea poartă caracteristicile unor schimbări radicale de paradigmă, adică de momente de criză și renaștere spirituală, în care credința a fost nevoită să se exprime prin mărturisire curajoasă și prin educație moral-duhovnicească. Astfel, secolul al IV-lea reprezintă una dintre cele mai dinamice și decisive perioade din istoria Bisericii creștine. Este epoca în care Creștinismul trece de la statutul de religie persecutată la religie recunoscută⁴ și, apoi, oficială a Imperiului Roman⁵, dar și

* Faculty of Orthodox Theology and Educational Sciences, “Valahia” University of Târgoviște & Doctoral School of Theology, “1 December 1918” University of Alba Iulia, Romania.

** Doctoral School of Theology, “1 December 1918” University of Alba Iulia, Romania.

¹ Vezi Ion-Marian Croitoru, „Mesaje ale Sfinților Trei Ierarhi Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur pentru lumea contemporană”, în *Almanah bisericesc. Teologie, cultură, istorie, misiune creștină*, 2019, Editura Arhiepiscopiei Târgoviștei, Târgoviște, 2018, pp. 201-225; *ibidem*, dar sub formă revizuită, în *Revista Românească de Studii Axiologice* 1/2 (2020), pp. 14-35 (<https://doi.org/10.26520/rrsa2020.1.2.14-35>); pentru traducerea în limba engleză vezi idem, „Messages of the Three Holy Hierarchs Basil the Great, Gregory the Theologian, and John Chrysostom for the contemporary world”, în *Icoana credinței. International Journal of Interdisciplinary Scientific Research* 12/6 (June 2020), pp. 37-56 (<https://doi.org/10.26520/icoana.2020.12.6.37-56>).

² De menționat că această triadă, nuanțată sub forma minte, inimă, mâini, dar având ca fundament tot învățătura creștină, adică *Revelația dumnezeiască*, a fost lansată și în secolul al XIX-lea, de către Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827), pedagog elvețian și reformator al educației, vezi Ion Croitoru, *alias* Marian Croitoru, „Reevaluation of a Pedagogical Concept: Education through Head, Heart and Hands”, în Polytechnic University of Bucharest, Department of Education for Teaching Career and Social Sciences, 3th *International Conference Modernity and competitiveness in Education*, Bucharest, May 31, 2014, pp. 1-19 [CD (extended paper)]; pentru ediția în limba română vezi idem, *Reevaluarea unui concept pedagogic: educația prin minte, inimă și mâini*, în *Almanah bisericesc 2015. Teologie, cultură, istorie, misiune creștină*, Editura Arhiepiscopiei Târgoviștei, Târgoviște, 2014, pp. 290-301.

³ Metafora „chipuri de foc” exprimă, în limbaj duhovnicesc, realitatea transfigurării omului, prin lucrarea Sfântului Duh, Care arde impuritatea și aprinde în suflet flacăra iubirii dumnezeiești. În limbajul simbolistic al Ortodoxiei, focul nu desemnează distrugerea, ci puterea creatoare și purificatoare a harului dumnezeiesc necreat. Dumnezeu însuși Se descoperă ca foc [„*Dumnezeul nostru este foc mistuitor (Evrei 12, 29)*”], dar acest foc nu distruge, ci curăță și luminează. Din punctul de vedere al antropologiei creștine ortodoxe, „chipul de foc” îl simbolizează pe omul care, luminat de către Sfântul Duh, devine el însuși lumină, cu alte cuvinte, o icoană vie a energiilor necreate. Prin extensie, respectiva metaforă îi desemnează pe Sfinții Bisericii, fie ei Mucenici, Mărturisitori, Cuvioși etc., purtând în ei transformarea, prin lucrarea Sfântului Duh, în lumină, devenind, astfel, modele de iubire vie și autentică. Referința metaforei respective la „cuvânt” desemnează instrumentul la care fac apel cei ajunși la sfințenie, pentru a le comunica celor din jurul lor propria lor experiență a vieții sfânt-duhovnicești. Reîntregirea metaforei sub forma „chipuri de foc și cuvânt” semnifică materializarea pedagogiei mărturisirii: focul credinței aprinde suflete, iar cuvântul le formează, transfigurând suferința în înțelepciune și libertatea interioară în comuniune cu Dumnezeu.

⁴ În 311, prin edictul de toleranță al lui Galeriu (305-311), credința creștină devine tolerată oficial, iar prin edictul de la Milano al Sfântului Împărat Constantin cel Mare (306-337), în 313, credința creștină devine religie

momentul în care Biserica se confruntă cu provocări teologice, culturale și morale fără precedent. Această perioadă de mari prefaceri politice, spirituale și intelectuale a fost numită, pe drept cuvânt, „veacul de aur al Părinților Bisericii”, iar punctul de reper îl constituie figurile Sfinților Trei Ierarhi Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur, personalități care au unit erudiția clasică cu sfințenia și au dat formă unei pedagogii creștine universale. Prin contribuțiile lor, se conturează, încă din același secol al IV-lea, pentru prima dată, ideea unei pedagogii creștine coerente, care înlocuiește idealul formării retorice (paideia elină) cu idealul formării morale și spirituale a omului, având ca reper dobândirea mântuirii personale și realitatea stărilor vieții sfânt-duhovnicești, adică de curățire, de sfințire și de îndumnezeire. Dacă în lumea antică, pe de o parte, scopul educației era *kalokagathia* (καλοκαγαθία), adică formarea omului frumos și virtuos, în sens civic, în Creștinism, pe de altă parte, scopul educației poartă amprenta conceptului de *filocalie* (φιλοκαλία), adică de iubire a Frumosului, Care este Dumnezeu, Cel Care l-a creat pe om după chipul Său și l-a chemat la asemănarea cu El, după harul dumnezeiesc necreat. În acest context, Sfinții Trei Ierarhi devin întemeietorii unui nou model educativ: omul nu mai este definit prin statut social sau prin rațiune autonomă, ci prin chipul lui Dumnezeu din el și prin chemarea la dobândirea stărilor vieții sfânt-duhovnicești.

De aceea, secolul al IV-lea constituie o epocă de fondare a civilizației creștine, în care Sfinții Trei Ierarhi au devenit nu doar apărători ai dreptei credințe, ci și arhitecți ai unei pedagogii universale, fundamentată, însă, pe învățătura creștină. Ei au unit focul credinței cu lumina rațiunii, cuvântul inspirat cu fapta iubirii, transformând demersul obținerii desăvârșirii duhovnicești în educație, iar educația, ancorată la acest fundament, în cale spre sfințenie. Prin ei, Biserica a dat dovadă că a mărturisi credința înseamnă a forma oameni, iar a educa în Domnul Iisus Hristos înseamnă a mărturisi Adevărul. Prin urmare, secolul al IV-lea nu este doar epoca de aur a teologiei creștine ortodoxe, ci și epoca de aur a pedagogiei creștine, constituind o perioadă al cărei ecou răsună, până astăzi, în viața Sfinților Mărturisitori ai neamului românesc, dar și ai altor neamuri de aceeași credință.

Printr-un arc peste timp, secolul al IV-lea și secolul al XX-lea reprezintă două epoci de foc și de cuvânt, altfel spus, două veacuri în care credința în Dumnezeu, așa cum El însuși S-a descoperit pe Sine, a fost apărată nu prin arme, ci prin lumină și mărturisire, adică prin starea de sfințenie și puterea cuvântului. Astfel, Sfinții Trei Ierarhi au pus temelia pedagogiei mărturisirii, iar Sfinții Mărturisitori români au dovedit actualitatea și lucrarea ei. Sfinții Trei Ierarhi au mărturisit credința creștină în contextul disputelor doctrinare și al presiunilor imperiale: Sfântul Vasile cel Mare a apărat dumnezeirea Sfântului Duh, Sfântul Grigorie Teologul a susținut dreapta credință în Sfânta Treime, iar Sfântul Ioan Gură de Aur a fost exilat pentru curajul său moral și predica împotriva corupției. Sfinții Mărturisitori români (Părinții Dumitru Stăniloae, Arsenie Boca, Arsenie Papacioc, Gheorghe Calciu-Dumitreasa, Constantin Galeriu etc., cărora li se alătură și mireni, precum Ioan Ianolide, Valeriu Gafencu ș.a.)⁶ au mărturisit aceeași credință, dar într-un alt context, prin suferințe și chinuri în

legală (religio licita), acordându-se, prin ultimul edict menționat, libertate religioasă tuturor cultelor din Imperiul Roman.

⁵ În 380, prin edictul de la Tesalonic, promulgat de către împăratul Teodosie I sau cel Mare (379-395), în 380, credința creștină, sub forma ei ortodoxă, devine religie oficială a Imperiului Roman.

⁶ Unii dintre ei au fost trecuți, ca cinstire, în calendarul Bisericii Ortodoxe de către Patriarhia Română, la 11-12 iulie 2024 și, respectiv, 4 februarie 2025 [Sfântul Cuvios Mărturisitor Sofian de la Antim (16 septembrie), Sfântul Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae (4 octombrie), Sfântul Preot Mucenic Constantin Sârbu (23 octombrie), Sfântul Cuvios Mărturisitor Arsenie de la Prislop (28 noiembrie), Sfântul Preot Mărturisitor Ilie

închisori, prin cuvântul rostit în predici sau scrisori, prin rezistența morală și spirituală în fața regimului comunist ateu⁷. În concluzie, secolul al IV-lea a fost timpul *formulării credinței*, cu alte cuvinte, vremea enunțării dogmei și a conturării pedagogiei patristice, iar secolul al XX-lea a constituit epoca *mărturisirii credinței*, altfel spus, vremea jertfei și a pedagogiei rezistenței morale și spirituale.

Sfinții Mărturisitori ai neamului românesc nu pot fi priviți doar ca figuri izolate ale unei perioade de prigoană, ci ca temelii ale culturii și educației spirituale privind integritatea ființei acestui neam. Prin scrierile și cuvântările lor, ei au îmbogățit, cu precădere, literatura teologică românească și au reiterat limbajul credinței în contextul epocii lor, fără să-l diminueze sau să-l altereze, adică l-au evidențiat la nivelul în care unește profunzimea și corectitudinea dogmatică cu experiența existențială. De altfel, educația creștină autentică nu poate ignora experiențele formative ale sfințeniei, datorită faptului că Sfinții Mărturisitori întruhidează o teologie trăită, cu alte cuvinte, experiența vieții sfânt-duhovnicești, cu cele trei stadii ale ei, curățire, luminare și îndumnezeire, prin care se pot aduce răspunsuri concrete la întrebările esențiale ale omului contemporan, de felul „cine sunt eu?”, „care este sensul suferinței?”, „cum pot rămâne fidel valorilor mele în fața presiunilor lumii?” etc.

În contextul actual al globalizării și secularizării, redescoperirea acestor modele devine nu doar un exercițiu de memorie spirituală, ci un act educativ de reîntemeiere: formarea omului care îmbină credința cu rațiunea, cultura cu rugăciunea, libertatea cu responsabilitatea.

1. PEDAGOGIA MĂRTURISIRII LA SFINȚII TREI IERARHI, CALE SPRE ZIDIREA PRIN CUVÂNT, TRĂIREA VIRTUȚILOR ȘI LUMINAREA DUHOVNICEASCĂ

În viziunea comună a Sfinților Trei Ierarhi Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur mărturisirea (ὁμολογία) este actul prin care omul participă la adevărul dumnezeiesc și devine martor al Mântuitorului Iisus Hristos în lume. Ea nu se reduce la rostirea verbală a credinței, ci desemnează o atitudine integrală de fidelitate, un mod de a trăi și de a învăța în Adevăr și pentru Adevăr, Care este Domnul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat la „plinirea vremii (*Gal. 4, 4*)”.

Așadar, faptul de a mărturisi nu indică doar declarația de credință, ci întreaga viață, adusă ca mărturie, căci „lucrarea misionară a celor Trei Ierarhi dusă cu cuvântul, cu fapta și cu scrisul, este unul din capitoarele cele mai strălucite ale vieții lor; prin această lucrare, ei au scăpat Biserica de primejdia fărâmițării și a degenerării ei într-un conglomerat de secte”⁸. Potrivit experienței Sfinților Trei Ierarhi, această viață, trăită ca mărturisire și mărturie, presupune un dublu dinamism, adică, pe de o parte, mărturisirea interioară, în sensul de

Lăcătușu (22 iulie), Sfântul Preot Mucenic Liviu Galaction de la Cluj (8 martie), Sfântul Cuvios Mucenic Visarion de la Lainici (10 noiembrie), Sfântul Preot Mucenic Ilarion Felea (18 septembrie), Sfântul Preot Mucenic Alexandru din Basarabia (8 august)], ceilalți, deloc puțini la număr, așteptând proclamarea oficială ca Sfinți, deși, în evlavia poporului român binecredincios se bucură de respectiva cinstită.

⁷ Regimul comunist în România a durat din 1947 până în 1989, cunoscând două perioade: 1) cea stalinistă, sub conducerea președintelui Gheorghe Gheorghiu-Dej (1947-1965); cea național-comunistă, sub conducerea președintelui Nicolae Ceaușescu (1965-1989). Ambele perioade au fost caracterizate prin regim totalitar, suprimarea multor libertăți, colectivizare agricolă, naționalizarea proprietății și cenzură.

⁸ Pr. Ioan G. Coman, „Idei misionare, pastorale și sociale înnoitoare la Sfinții Trei Ierarhi”, în *Studia Basiliana*, vol. 2, *Sfântul Vasile cel Mare – închinare la 1630 de ani*, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Basilica, București, 2009, p. 538.

convertire lăuntrică și formare a inimii și a conștiinței⁹, iar pe de altă parte, mărturisirea exterioară, altfel spus, proclamarea și apărarea Adevărului prin cuvânt și faptă, chiar cu prețul suferinței și al primirii cununii muceniciei¹⁰.

Prin urmare, mărturisirea este o formă de comuniune cu Domnul Iisus Hristos, Cel Care S-a numit pe Sine „Calea, Adevărul și Viața (Ioan 14, 6)”. Ea este, totodată, o lucrare pedagogică a Sfântului Duh, prin care omul este educat în acuratețea adevărilor de credință, pentru ca, prin exemplul personal, să-i educe și pe ceilalți.

Pentru Sfinții Trei Ierarhi, credința nu se poate despărți de formarea morală și săvârșirea faptelor bune, astfel că mărturisirea implică responsabilitatea educării proprii persoane și a comunității în lumina Adevărului.

Așadar, Sfântul Vasile cel Mare definește mărturisirea ca manifestare a credinței prin fapte. În *Scrisoarea către Amfilohie*, Sfântul Vasile cel Mare afirmă că „învățătura despre felul în care trebuie să trăiască creștinul n-are nevoie atât de mult de cuvinte, cât mai ales de pilda zilnică”¹¹, iar în *Regulile morale*, același Sfânt Părinte arată că adevărata mărturisire este o lucrare a virtuții, căci starea de a trăi în curăție, cumpătare și dreptate înseamnă a proclama, prin faptă, *Evanghelia*¹².

În schimb, la Sfântul Grigorie Teologul întâlnim accentuarea dimensiunii interioare și contemplative a mărturisirii. În *Cuvântarea a II-a (Apologică)*, Sfântul Grigorie Teologul susține, pe baza unei experiențe personale, că teologul autentic este „cel care se roagă și se curăță înainte de a vorbi despre Dumnezeu”¹³. În convingerea acestui Sfânt Părinte, bazată pe experiență personală, mărturisirea nu reprezintă doar apărarea învățăturii Bisericii, ci și expresia unei cunoașteri mistice, în care sufletul, luminat de către Sfântul Duh, devine organ al Adevărului¹⁴.

⁹ Conform Sfântului Ioan Gură de Aur, „la început, credința este o faptă a gândului nostru cel bun, este o ascultare a unei chemări; mai târziu însă, după ce credința a fost întemeiată în sufletul nostru, avem nevoie de ajutorul Duhului, ca să rămână credința neclintită și nestrămutată” (Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre schimbarea numelor. Despre răbdare. Despre milostenie. Despre tăria credinței. Despre propovăduirea Evangheliei și alte omilii*, traducere din limba greacă veche și note de Pr. prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006, pp. 272-273).

¹⁰ În acest sens, Sfântul Ioan Gură de Aur nota: „Dacă tu crezi, toate suferă-le, iar dacă nu suferi, este dovada că nu crezi. [...] Deci, cel ce crede, toate le suferă. Așadar, credința se arată prin fapte” (Sfântul Ioan Gură de Aur, *Comentariile sau Explicarea Epistolei I către Tesaloniceni*, omilia I, în volumul *Comentariile sau explicarea Epistolei către Coloseni, I și II Tesaloniceni a Sfântului Apostol Pavel*, traducere din limba elină, ediția de Oxonia, 1855, de Arhim. Theodosie Athanasie, București, 1905, p. 161), căci mucenicii sunt, după același Sfânt Părinte, „ca niște oameni de oțel, care [...] stăruiau cu bărbăție și cu îndrăzneala cuvenită lor în mărturisirea credinței, rămâneau nezdrucești de-a lungul tuturor caznelor și arătau cu strălucire bărbăția lor și harul lui Dumnezeu” (idem, „Cuvânt de laudă la toți Sfinții din toată lumea care au suferit mucenicia”, II, în idem, *Predici la sărbători împărătești și cuvântări de laudă la sfinți*, traducere din limba greacă și note de Pr. prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002, p. 528).

¹¹ Sfântul Vasile cel Mare, *Epistole, Epistola 150 către Amfilohiu*, IV, traducere din limba greacă de T. Bodogae, revăzută de Prof. Dr. Tudor Teoteoi, col. Părinți și Scriitori Bisericești (PSB, serie nouă), vol. 3, Editura Basilica, București, 2010, p. 238.

¹² Sfântul Vasile cel Mare evidențiază faptul că „cel care urmează *Evangheliei* trebuie să se curățe, mai întâi, de toată întinărirea trupului și a duhului, pentru ca, astfel, să se facă bineplăcut lui Dumnezeu prin faptele sfințeniei” [Sfântul Vasile cel Mare, *Scrieri. Partea a doua. Asceticele, Regulile morale*, 2, traducere, introducere, indici și note de Prof. Iorgu D. Ivan, PSB (serie veche), vol. 18, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1989, p. 103].

¹³ Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvântări teologice, Cuvântarea a II-a despre Dumnezeu*, I, traducere din limba greacă de pr. Gh. Tilea și Nicolae Barbu, Editura Herald, București, 2008, p. 79.

¹⁴ Vezi Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvântări teologice, Cuvântarea I despre Dumnezeu*, III, p. 71.

Aflându-se în consonanță cu cei doi Sfinți Părinți citați mai sus, Sfântul Ioan Gură de Aur pune accent pe mărturisirea prin cuvânt și educație moral-duhovnicească, deoarece a-L mărturisi pe Domnul Iisus Hristos înseamnă a-L recunoaște în aproapele și a-L face cunoscut prin faptele iubirii. Din acest motiv, Sfântul Părinte vedea mărturisirea ca pe o școală a virtuții, în care cultivarea credinței în Dumnezeu, potrivit *Revelației dumnezeiești*, este începutul, iar formarea moral-duhovnicească constituie dovada trăirii acestei credințe. În acest sens, îndemnul Sfântului Ioan Gură de Aur este ca „să ne îngrijim [...] să ia naștere numai virtuțile, iar virtuțile, la rândul lor, să dea naștere unor cetățeni virtuțioși, nu vicioși”¹⁵, întrucât este „nevoie de un mod de viață [creștinesc], nu de cuvinte; [trebuie] deprinderi [virtuoase], nu subtilități și sofisticări intelectuale; [este nevoie] de fapte, nu de vorbe”¹⁶. Astfel, „Sfântul Ioan Gură de Aur spune că pentru a fi omul autentic și a străluci lumina lui înaintea oamenilor, după porunca *Evangheliei*, este necesar ca viața lui să fie conformă cu dogmele, iar dogmele să propovăduiască viața. Căci credința fără fapte moartă este, iar faptele fără de credință moarte sunt”¹⁷.

Astfel, în gândirea și, implicit, viața Sfinților Trei Ierarhi, mărturisirea devine un proces educativ integral, conform căruia formarea omului interior, prin tot cuprinsul vieții sfânt-duhovnicești, se împletește cu cea a omului social, prin vindecarea lui interioară, căci, vindecăt fiind, un asemenea om devine un terapeut pentru cei din jurul său, acest fapt reprezentând și scopul social al Ortodoxiei¹⁸, așa încât fiecare creștin este chemat să devină „pedagog al credinței” în Dumnezeu Cel revelat¹⁹, prin propria lui trăire a vieții sfânt-duhovnicești, cu cele trei stadii caracteristice, amintite, de câteva ori, și anterior (curățire, luminare și îndumnezeire).

În dimensiunea ei pastorală și comunitară, mărturisirea creștină ortodoxă construiește conștiințe, creează solidaritate nu doar între cei de aceeași credință, ci și cu cei de alte manifestări religioase, implicând, însă, respectul cuvenit, și formează caractere, prin raportarea la mărturisirea Domnului Iisus Hristos, ca Fiul lui Dumnezeu și singurul Mântuitor al lumii, pe Care Sfinții Trei Ierarhi L-au cinstit și L-au urmat, dar și Sfinții Mărturisitori români, căci prin El, mărturisirea de credință, prin cuvânt și fapte, devine participare la

¹⁵ Sfântul Ioan Gură de Aur, „Despre slava deșartă și despre cum trebuie să își crească părinții copiii”, în Clement Alexandrinul, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Grigorie Teologul, Fericitul Ieronim, Fericitul Augustin, *Scrisori cu tematica pedagogică*, traducere din limba greacă și introducere de Ierom. Policarp Pîrvuloiu, *PSB* (serie nouă), vol. 16, Editura Basilica, București, 2016, p. 367.

¹⁶ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia XXI din Comentariul la Epistola către Efeseni*, apud Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvinte despre creșterea copiilor*, traducere din limba greacă veche de pr. Marcel Hancheș, Editura Sophia, București, 2021, p. 166.

¹⁷ Croitoru, *Mesaje ale Sfinților Trei Ierarhi*, p. 211.

¹⁸ Vezi Pr. Ioan Romanidis, *Teologia patristică*, traducere din limba greacă, note, completări bibliografice și postfață de Ion Marian Croitoru, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2012, pp. 42-44.

¹⁹ A fi „pedagog al credinței” în Dumnezeu Cel revelat înseamnă a fi dascăl al modului patristic de gândire și de viață în Domnul Iisus Hristos, mod denumit în limba greacă *πατερικὸν πρόνυμα* (*patericón frónima*). În contextul lumii contemporane, marcată de relativism, secularizare și educație fragmentată, figura pedagogului credinței devine mai actuală ca oricând. El este chemat să reunească ceea ce modernitatea a separat: adevărul și iubirea, cunoașterea și rugăciunea, libertatea și ascultarea, conștiința morală și cea civică, virtutea și despătimirea. În secolul al XX-lea, idealul pedagogului credinței a fost reînnoit și confirmat, dacă ne referim la regimul comunist din România, în condițiile dure ale prigoanei ideologice comuniste. Sfinții Mărturisitori români, fie ei preoți, teologi, monahi și laici, bărbați sau femei, tineri sau tinere, au devenit pedagogi nu prin manuale, ci prin viață, nu prin cuvânt liber, ci prin tăcerea plină de har a suferinței. De la Sfinții Trei Ierarhi, care au format lumea creștină din secolul al IV-lea, până la Sfinții Mărturisitori români, care au luminat întunericul secolului al XX-lea, pedagogul credinței rămâne chipul viu al educației sfințitoare: un om de foc și de cuvânt, în care arde iubirea de Dumnezeu și iubirea de om.

iconomia mântuirii omului, care, luminat de către Sfântul Duh, ajunge de la chipul lui Dumnezeu la asemănarea cu El²⁰ și, printre altele, voce a Adevărului. Dacă chipul, prin extensie, icoana arată, ilustrează, evidențiază, în schimb, vocea vestește. Vocea Adevărului desemnează misiunea profetică a Bisericii și a fiecărui creștin, chemat să fie mărturisitor al Cuvântului.

Se cuvine precizat că Adevărul, conform *Revelației dumnezeiești*, nu este o idee abstractă, nici un concept, ci o Persoană, adică Fiul lui Dumnezeu întrupat și Mântuitorul lumii, Domnul Iisus Hristos, Care a mărturisit despre Sine că El însuși este „Calea, Adevărul și Viața (Ioan 14, 6)”. Această declarație a Mântuitorului, fără de echivalent în istoria manifestărilor religioase, constituie o auto-identificare ontologică, nu doar morală sau doctrinară, deoarece afirmația „Eu sunt” de la Ioan 14, 6 trimite la numele lui Dumnezeu, descoperit lui Moise, în *Vechiul Testament*, și consemnat la *Ieșire* 3, 14: „Eu sunt Cel ce sunt”. În felul acesta, învățăturile Mântuitorului se diferențiază radical de orice altă tradiție spirituală. Adevărul nu este doar arătat, ci Se dezvăluie pe Sine, prin *Revelație dumnezeiască*. De aceea, dacă cineva își dorește să fie vocea Adevărului, acest fapt înseamnă a-L mărturisi pe Domnul Iisus Hristos în lume, prin cuvântul rostit, prin scris, prin exemplul vieții personale, prin ținută morală și civică. Pe baza acestui fundament, Sfinții Mărturisitori români au fost, mai ales în timpul regimului comunist, vocile Adevărului într-o lume a minciunii ideologice. Astfel, predicile Părintelui Constantin Galeriu, mărturisirile Părintelui Arsenie Papacioc, scrierile Sfântului Părinte Dumitru Stăniloae, mărturiile din temniță ale lui Ioan Ianolide și Valeriu Gafencu, la care pot să fie adăugate nenumărate exemple, sunt forme contemporane ale acelorași „voci ale Adevărului”, care au răsunat, odinioară, în secolul al IV-lea, prin gurile Sfinților Trei Ierarhi

Așadar, prin Sfinții ei, Biserica i-a arătat lumii că educația creștină ortodoxă nu constă doar în a-l învăța pe om despre Dumnezeu, ci în a-i arăta modul de viață prin care el trăiește starea de devenire de la chip la asemănarea cu El, adică o icoană desăvârșită, pentru ca să fie o voce a iubirii Sale în lume.

2. CHIPURI PILDUITOARE ALE MĂRTURISIRII CREȘTINE ORTODOXE ÎN ROMÂNIA

„Bucurați-vă, Sfinților Mărturisitori,
care în temniță Golgota neamului românesc ați suit!”
(din *Icosul I al Acatistului Sfinților Români din Închisori*²¹)

Anul 2025 a fost consacrat de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române ca *An omagial al Centenarului Patriarhiei Române* și *An comemorativ al duhovnicilor și*

²⁰ De unde și expresia, folosită în dreptul omului, de „icoană a Cuvântului”, prin analogia termenilor „chip” și „icoană”, prin proveniență lor comună în limba română din limba greacă (εἰκών / icon). Așadar, expresia „icoană a Cuvântului” sau „chip” al Cuvântului trimite la taina fundamentală a antropologiei creștine: omul a fost creat, bărbat și femeie, „după chipul lui Dumnezeu” (*Fac.* 1, 27), iar prin întruparea Fiului lui Dumnezeu, Cuvântul sau Logosul Său, acest chip este reînnoit (*Evrei* 1, 1-3). Prin urmare, omul desăvârșit, sfântul, dascălul duhovnicesc este nu doar icoană a Cuvântului, ci și asemănare a Cuvântului, deoarece viața lui reflectă, asemenea unei oglinzi curate, prezența și lucrarea harului Sfântului Duh în și prin Domnul Iisus Hristos. Pentru Sfinții Mărturisitori români, această lucrare duhovnicească le-a devenit realitate, prin trăirea lor în temnițe și în suferință, adică chiar în locurile unde nu mai puteau vorbi liber, dar trăiau starea de icoane vii ale Mântuitorului Iisus Hristos. Chipurile lor, liniștite în mijlocul durerii, au fost adevărate lecții de credință și de trăire profundă a ei.

²¹ *Acatistul Sfinților Mucenici români din închisori*, disponibil la <https://manastirea.petruvoda.ro/2015/11/29/acatistul-sfintilor-mucenici-romani-din-inchisori/> (accesat la 04.10.2025).

mărturisitorilor ortodocși români din secolul al XX-lea²². Această dublă consacrare nu privește doar trecutul neamului românesc și al Bisericii sale, ci îi invită pe cei contemporani, indiferent de neam și convingere confesională sau religioasă, dar viețuitori în același spațiu carpato-danubiano-pontic, numit România, la o redescoperire a sensului spiritual și educativ al istoriei recente. Astfel, respectiva consacrare unește două dimensiuni complementare ale vieții Bisericii Ortodoxe din România: dimensiunea instituțională, care dă mărturie despre maturitatea organizării bisericești a românilor creștini ortodocși, și dimensiunea personală, care aduce repere pentru toate generațiile, prin exemplul viu al celor care au transformat suferințele și chinurile, nedreptățile și inechitățile în răbdare și sfințenie.

Secolul al XX-lea s-a remarcat ca o epocă a contrastelor dramatice: pe de o parte, progres tehnologic și științific fără precedent, iar pe de altă parte, experiența totalitarismelor, a războaielor și a suferinței. În acest context, faptul experienței credinței creștine ortodoxe a fost pus, în dreptul românilor, la grea încercare, deoarece regimul comunist a încercat să reducă faptul religios, în general, la tăcere, adică să îngrădească libertatea spirituală și să înlocuiască educația duhovnicească și moral-religioasă cu ideologia materialistă, pricini pentru care, având în vedere același secol amintit mai sus, se poate afirma că a constituit o perioadă în care poporul român a fost supus unei teribile încercări a trăirii credinței sale strămoșești, identificată, de două milenii, cu credința creștină ortodoxă.

Această perioadă de întuneric a fost, însă, și una de lumină interioară, în care Dumnezeu și-a descoperit Sfinții. În temnițele de la Aiud, Pitești, Gherla, Târgu Ocna, Jilava etc., în lagărele de muncă și în exil, s-au născut noile chipuri de foc, adică acei oameni care au trăit *Evanghelia* și în care harul dumnezeiesc lucrează vizibil, fără a le distruge firea, ci luminând-o. Mărturisirea lor nu a fost una teoretică, ci existențială, prin care au transformat suferința în rugăciune, detenția în cateheză, iar moartea în lumină. Prin viața și suferința lor, au reînnoit modelul Sfinților Trei Ierarhi, demonstrând că educația creștină este, în esență, o formă de mărturisire. Astfel, prigoana a devenit școală duhovnicească, iar închisoarea chilie și, mai mult, academie a credinței.

De aceea, prin proclamarea anului 2025, cu dubla lui consacrare, menționată mai sus, Sfântul Sinod îi invită pe credincioșii creștini ortodocși români să redescopere rolul formativ al Bisericii nu doar în viața personală, ci și în cea comunitară. Această temă are o profundă semnificație educațională: credința nu se transmite prin teorie, ci prin exemplu, prin modele vii, prin cuvânt inspirat de Sus și prin jertfă.

Duhovniciei și mărturisitorii români devin, în contextul social-politic și, implicit, educativ al societății românești, repere pedagogice pentru omul contemporan, aflat, mai mult decât oricând, în dilema dintre credință și confuzie, libertate și relativism. Prin exemplul lor, ei învață că educația moral-religioasă și duhovnicească se fundamentează pe adevăr, iubire și responsabilitate, raportate la *Revelația dumnezeiască*, făcută cunoscută prin cele două organe *Sfânta Scriptură* și *Sfânta Tradiție*; că formarea sufletului este imposibilă fără rugăciune și fără exemplul personal; precum și că sfințenia nu este un ideal îndepărtat, ci o chemare adresată fiecăruia, spre trăirea ei ca realitate încă din această viață.

Într-o epocă dominată de tehnologie, informație și competiție, mărturisitorii credinței creștine ortodoxe le reamintesc celor de aceeași credință cu ei că adevărata înțelepciune este comuniunea cu Dumnezeu și că educația fără raportarea la adevărurile

²² *Actul de proclamare a Anului omagial și comemorativ 2025*, disponibil la <https://basilica.ro/actul-de-proclamare-a-anului-omagial-si-comemorativ-2025/> (accesat la 04.10.2025).

Revelației dumnezeiești devine stearpă. Așadar, anul 2025 nu este doar omagial sau comemorativ, ci formativ, fiind invitați noi, cei din societatea românească actuală, să redescoperim „școala sfințeniei”, în care cuvântul și tăcerea, rugăciunea și fapta, libertatea și jertfa se unesc într-o pedagogie a Sfântului Duh. Mai mult, se poate afirma că anul 2025 devine un manifest al credinței active, o chemare la lumină, la mărturisire și la educația în duh creștin a noilor generații, pentru ca focul credinței aprins de către înaintașii românilor să nu se stingă, ci să lumineze mereu în inimile celor care caută Adevărul.

2.1. Sfântul Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae (1903–1993), îndemnător al urmării căii patristice pentru obținerea mântuirii

Într-o epocă frământată de războaie, ideologii și crize de sens, printre fiii Bisericii Ortodoxe Române s-a ivit, prin pronia lui Dumnezeu, un om al luminii și al cuvântului, în persoana Sfântului Dumitru Stăniloae. Teolog, preot și duhovnic, profesor, traducător, mărturisitor al credinței și al iubirii, el a devenit una dintre cele mai remarcabile figuri ale Ortodoxiei universale din secolul al XX-lea. Opera și viața sa reprezintă o sinteză între credința trăită și gândirea teologică, între filocalie și rațiune, între răbdarea suferinței și frumusețea sfințeniei.

De altfel, nu puțini sunt cei ce îl consideră pe Sfântul Dumitru Stăniloae ca unul dintre cei mai mari teologi ortodocși din secolul al XX-lea (Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, teologul francez creștin ortodox Olivier Clément²³ etc.). Această considerare evidențiază statura excepțională a Sfântului Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae atât în contextul teologiei creștine ortodoxe românești, cât și al celei universale, subliniindu-se, printre altele, recunoașterea internațională de care s-au bucurat personalitatea și opera sa.

Născut în satul Vlădeni, județul Brașov (29 noiembrie 1903), Sfântul Dumitru Stăniloae († 4 octombrie 1993)²⁴ și-a început, după absolvirea Liceului „Andrei Șaguna” din Brașov (1914-1922), parcursul studiilor superioare la Facultatea de Litere a Universității din București (doar un an), continuate, apoi, la Facultatea de Teologie din Cernăuți (1923-1927), unde a descoperit profunzimea și rigoarea gândirii teologice, obținând și titlul de doctor în Teologie (1928). A urmat studii de specializare la Atena (1927-1928, München și Berlin (1928-1929), Paris și Belgrad (1929). Ajunge profesor (1929-1946) și rector al Academiei Teologice din Sibiu (1936-1946), fiind transferat, ulterior, ca profesor, la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității din București (1947-1973)²⁵.

²³ † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Prefață”, în Ștefania Coșuleanu, *Întâlnirea dintre persoană și persoană este lumină. Mărturii despre Părintele Dumitru Stăniloae la 30 de ani de la trecerea la Domnul*, Editura Basilica, București, 2024, p. 5.

²⁴ A fost căsătorit cu Maria Miha (4 octombrie 1930), având împreună trei copii, un băiat și două fete [primii doi au fost gemeni, Dumitru († 1931) și Mioara († 1945); Lidia († 2017)]. A fost hirotonit diacon (1931) și preot (1932). În 1990, a devenit membru corespondent al Academiei Române, iar din 1991 a fost membru titular.

²⁵ Pentru biografia Sfântului Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae a se vedea următoarele referințe bibliografice: Adrian Nicolae Petcu, *Dicționarul clericilor și mirenilor ortodocși români mărturisitori în detenția comunistă (1945-1964)*, volum publicat cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Basilica, București, 2017, pp. 318-321; *Părinții de ieri, Sfinții de azi. Proclamarea generală a canonizării celor 16 sfinți duhovnici și mărturisitori ortodocși români din secolul al XX-lea, 4 februarie 2025*, volum realizat cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, de Editurile Patriarhiei Române [Pr. Mihai Hau, Consilier patriarhal] în colaborare cu Sectorul Cultură, *Pictură și Restaurare* al Patriarhiei Române [DI. Răzvan-Mihai Clipici, Consilier patriarhal], Editura Basilica, București, 2025, pp. 43-48; *Sfântul Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae: un nou rugător în cer*, volum realizat cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, de Editurile Patriarhiei Române în colaborare cu Muzeul memorial „Sfântul Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae”, Editura Basilica,

Însă, ceea ce i-a definit întreaga viață nu a fost cariera universitară, ci căutarea neconținută a lui Dumnezeu și dorința de a face din trăirea creștină ortodoxă „o respirație a Duhului în om”²⁶. Nu a fost lipsit de încercările vieții de familie²⁷, dar nici de cele privind mărturisirea credinței creștine ortodoxe, într-un regim ateu. Astfel, în perioada comunistă, pentru fidelitatea față de această credință și pentru refuzul de a-și subordona cuvântul ideologiei, Sfântul Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae a fost arestat și închis, între anii 1958-1963, la Aiud. În suferință, el nu și-a pierdut crezul, ci, dimpotrivă, a transformat detenția într-o școală duhovnicească a tăcerii și a rugăciunii. După eliberare, a continuat să scrie și să predea, cu aceeași forță și seninătate, arătând că adevărul teolog nu încetează niciodată să fie mărturisitor al Adevărului, chiar și în întuneric.

Sfântul Dumitru Stăniloae este autorul unei opere impresionante, întinsă pe zeci de volume: tratate de dogmatică, studii despre Sfinții Părinți, eseuri despre spiritualitate și traduceri. Cea mai cunoscută dintre lucrările sale, *Teologia Dogmatică Ortodoxă* (în trei volume), este considerată una dintre cele mai complete sinteze teologice ortodoxe moderne. Totuși, lucrarea vieții sale rămâne *Filocalia*, care reprezintă o traducere românească monumentală a scrierilor filocalice grecești, în 12 volume, însoțită de comentarii și note explicative. Prin această operă, Sfântul Dumitru Stăniloae nu doar a tradus texte, ci a transpus în limba română sufletul rugător al Răsăritului creștin. El a redeschis drumul spre tradiția mistică și a arătat că înțelepciunea patristică nu este o teorie, ci un mod de viață.

Învățătura dogmatică a Sfântului Dumitru Stăniloae se întemeiază pe trei piloni esențiali: comuniunea, în sensul că omul este chemat la un dialog de iubire cu Dumnezeu și cu semenii; îndumnezeirea, cu alte cuvinte, scopul omului este să ajungă de la starea după chipul lui Dumnezeu la starea după asemănarea cu El; frumusețea spirituală, altfel spus, sfințenia este forma supremă a educației și a libertății interioare²⁸. Așadar, pentru el, teologia devine o pedagogie a iubirii: omul se formează în și prin comuniune, educația devine exercițiu de transfigurare, iar rațiunea, iluminată de către harul dumnezeiesc necreat, devine slujitoare a Sfântului Duh²⁹.

Suferința Sfântului Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae nu a fost doar una fizică, ci și una spirituală, și anume, aceea de a vedea credința marginalizată și valorile creștine prigonite. Dar el a răspuns nu prin revoltă, ci prin blândețea mărturisirii. În închisoare, își încuraja colegii prin rugăciune, prin tăcere și prin seninătate³⁰.

Prin această atitudine, Sfântul Dumitru Stăniloae a arătat lumii ce înseamnă trăirea sfințeniei, în secolul al XX-lea: nu izolare, ci jertfă, nu tăcere resemnată, ci tăcere plină de sens. De aceea, Biserica Ortodoxă Română îl cinstește, încă din timpul vieții sale pământești, ca pe un mărturisitor al credinței, un om care a unit cugetarea teologică cu focul iubirii

București, 2025, pp. 20-64; Florin Duțu, *Viața Părintelui Dumitru Stăniloae 1903-1993*, Editura Floare Albă de Colț, București, 2015, pp. 35-42; Pr. Ciprian Florin Apetrei, „Crâmpoie din viața unui sfânt mărturisitor, Părintele Dumitru Stăniloae”, disponibil la <https://ziarullumina.ro/opinii/repere-si-idei/crampeie-din-viata-unui-sfant-marturisitor-parintele-dumitru-staniloae-191891.html> (accesat la 04.10.2025).

²⁶ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, ³2003, p. 104.

²⁷ Primii doi copii, gemenii, au trecut de mici la Domnul.

²⁸ Cf. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, I, pp. 297, 409-410.

²⁹ Pr. Ștefan Buchiu, *Părintele Dumitru Stăniloae, teologul iubirii dumnezeiești*, Editura Basilica, București, 2022, pp. 195-196.

³⁰ Vezi Petcu, *Dicționarul clericilor*, p. 320; Duțu, *Viața Părintelui Dumitru Stăniloae*, p. 59.

dumnezeiești, percepute prin filtrul lucrării minții întru inima sa, cultivându-și vindecarea sufletească și duhovnicească.

Pentru Sfântul Dumitru Stăniloae, teologul nu este un teoretician, ci un formator de conștiințe³¹. El a fost un profesor iubit nu pentru erudiția sa, ci pentru liniștea și lumina pe care o transmitea. Studenții săi își amintesc cum vorbea despre Dumnezeu ca despre un prieten, nu ca despre un concept, și cum în fiecare curs se simțea căldura unei rugăciuni nerostite³².

În ceea ce privește educația copiilor și a tinerilor, Sfântul Dumitru Stăniloae atrăgea atenția asupra faptului că, „în școlile secundare, se încheagă personalitățile intelectualilor. Dacă Biserica reușește să prindă acest răstimp favorabil din perspectivă psihologică și să-i atașeze, ei îi vor rămâne câștigați definitiv. Cu ce suflet, format sub raport religios, va ieși tânărul din școala secundară, pe același îl va manifesta mai târziu, în societate, față de Biserică”³³, deoarece „scopul educației vrea să creeze un factor determinant în societate, să dezvolte la maximum însușirile bune dintr-un tânăr și să le canalizeze, pe cele îndreptate spre obiective inferioare, către obiective superioare. Celor timizi, dar buni în fond, trebuie să le dai curaj să-și manifeste și dezvolte însușirile bune, celor prea expansivi și renitenți le îndrumi, cu o artă care, e drept, e greu de dobândit, energiile tumultuoase spre scopuri idealiste. Așadar, peste tot trebuie să domine metoda pozitivă, la care să se adauge, într-o doză cu mult mai mică și în anumite condiții, metoda negativă. [...] metoda pozitivă în școlile teologice se rezumă, principal, în promovarea în tineri a unei vieți cât mai spirituale. [...] Duhovnicul va fi factorul care-i ajută continuu, nu la altceva, ci tocmai la aceasta. Prin lecturi bine alese, prin convorbiri menținute la această problemă și necoborâte pe planuri inferioare, prin emanarea din sine, din purtările sale a acestei vieți spirituale, prin corectarea

³¹ Într-una dintre mărturiile date despre detenția Sfântului Dumitru Stăniloae este consemnat faptul că, „în jurul patului [P]ărintelui Stăniloae, celula” lua „aspectul unui amfiteatru” (cf. Petcu, *Dicționarul clericilor*, p. 320; Duțu, *Viața Părintelui Dumitru Stăniloae*, p. 60).

³² Vrednicul de pomenire ierarh Antonie Plămădeală, mitropolit al Transilvaniei (1982-2005) și unul dintre ucenicii Sfântului Dumitru Stăniloae, mărturisea că „pentru totdeauna și pentru toate generațiile care vor veni după noi, va fi Profesorul care ne-a învățat taina apropierei de Dumnezeu. Când se va zice *Filocalie*, se va zice Stăniloae. Am avut șansa să fiu unul din prima generație de studenți ai săi la Facultatea de Teologie din București. Atunci, i-am ascultat cursul de Teologie ascetică și mistică. [...] A fost un «rug aprins», care ardea și nu se mistuia. [...] În toate a excelat. În spiritualitate, însă, e de pe acum în rândul Părinților Bisericii, și ne va rămâne mereu Dascăl și îndrumător, căci n-a murit, ci a trecut prin moarte la viață” (*Persoană și comuniune. Prinos de cinstire Părintelui Profesor Academician Dumitru Stăniloae la împlinirea vârstei de 90 de ani*, volum tipărit cu binecuvântarea Î.P.S. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Transilvaniei din inițiativa Pr. Prof. Decan Dr. Mircea Păcurariu, sub îngrijirea Diac. Asist. Ioan I. Ică jr., Editura și tiparul Arhiepiscopiei ortodoxe Sibiu, Sibiu, 1993, pp. XI-XII).

Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, un alt ucenic apropiat al Sfântului Dumitru Stăniloae, mărturisește că „era foarte interesantă metoda dănsului de a teologhisi. Când nu scria sau nu avea textul scris, iar noi îl întrebam ceva, atunci, vorbea mai simplu. De aceea, mergeam noi acasă, la Părintele, sau îl însoțeam până acasă. Când ne vorbea direct, fără să aibă textul în față sau fără să scrie, atunci, încerca să fie mai catehetic, mai pe înțelesul tuturor. Ne împărțășea din părerile dănsului privind viața Bisericii, privind teologia românească, privind teologia altor Biserici, privind alte confesiuni. În toate era o teologhisire, dar mai pe înțeles, mai familiar. Un fel de teologie mai de taină, mai de ucenicie, care te făcea să te simți nu numai student, ci și un fiu duhovnicesc” (Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Părintele Stăniloae, om și teolog al rugăciunii. Mărturia unui discipol”, în *Părintele Dumitru Stăniloae în conștiința contemporanilor. Mărturii, evocări, amintiri*, Editura Trinitas, Iași, 2003, p. 26).

³³ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, „Religia și știința în școala secundară”, în Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, *Opere complete*, vol. I, *Cultură și duhovnicie: articole publicate în Telegraful Roman: (1930-1936)*, carte publicată cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române; ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Ion-Dragoș Vlădescu, Editura Basilica, București, 2012, p. 168.

cu blândețe duhovnicească a celor mai mici detalii greșite din manifestarea tinerilor, duhovnicul va reuși să facă mult. [...] Viața spirituală dă direcție înaltă pasiunii și avântului tineresc, nu o anulează. Să fie lăsați tinerii cu temperamentele lor, cu inclinațiile lor, puse în slujba lui Dumnezeu. Unul e liniștit, meditativ: să citească, să gândească, să-și comunice și altora fructul gândurilor sale; altul e avântat: să predice, să înflăcăreze pe ceilalți pentru acțiunile nobile; care e vesel să fie vesel și să cânte, dar veselie să-i fie curată”³⁴.

Așadar, pedagogia Sfântului Dumitru Stăniloae este una a comuniunii: profesorul și elevul, duhovnicul și ucenicul, nu se află într-o relație de autoritate, ci de împreună-căutare și trăire autentică a Adevărului. Această viziune îl apropie de marii dascăli ai Bisericii, Sfinții Trei Ierarhi, și face din el un model contemporan de educație creștină ortodoxă.

La mai bine de trei decenii de la trecerea sa la cele veșnice, Sfântul Dumitru Stăniloae rămâne un far al gândirii teologice românești. Opera sa continuă să inspire teologi, profesori, duhovnici, dar și oameni simpli, care caută sensul vieții în lumina credinței. Într-o lume fragmentată și grăbită, cuvântul său rămâne actual: el ne învață că omul nu se mântuiește prin informație, ci prin iubire, că adevărata cultură este comuniunea, precum și că credința în Dumnezeu, conform *Revelației dumnezeiești*, reprezintă cea mai profundă formă de libertate.

Recunoașterea sa internațională, confirmată de către mari teologi și gânditori ai lumii creștine, arată că teologia născută din trăire devine universală, pentru că exprimă setea de absolut a fiecărei inimi omenești. Prin viața și scrisul său, Sfântul Dumitru Stăniloae a arătat că adevăratul teolog este cel care se roagă, iar adevăratul dascăl este cel care revarsă iubire și înțelegere, îndrumându-i pe cei tineri de lângă el pe calea mântuirii în Domnul Iisus Hristos. De aceea, Biserica îl cinstește, la data de 4 octombrie, nu doar ca pe un mare savant al experienței conținutului dogmatic al credinței creștine ortodoxe, ci ca pe un Sfânt al Cuvântului întrupat în istorie pentru mântuirea lumii, fiind, totodată, un dascăl al neamului românesc și un rug aprins în inima Ortodoxiei.

2.2. Sfântul Cuvios Mărturisitor Arsenie de la Prislop (1910–1989), pedagogul sfințeniei prin frumusețe

Există oameni a căror viață devine o icoană și o taină vie a prezenței lui Dumnezeu în lume. Un astfel de om a fost Sfântul Cuvios Mărturisitor Arsenie de la Prislop, cunoscut și cinstit ca Părintele Arsenie Boca, remarcat în conștiințele multora pentru însușirile sale de teolog, duhovnic, pictor, mărturisitor și model de viață sfânt-duhovnicească.

Într-un secol al tulburărilor și al dezorientării spirituale, Sfântul Arsenie de la Prislop a fost dascălul frumuseții dumnezeiești, arătând că sfințenia nu este un ideal abstract, ci o pedagogie a iubirii, a jertfei și a frumuseții care transfigurează sufletul.

Născut în satul Vața de Sus, județul Hunedoara (29 septembrie 1910), Sfântul Arsenie Boca a fost, din tinerețe, un om dăruit cu o inteligență și o sensibilitate aparte. A urmat Liceul Național Ortodox „Avram Iancu” din Brad, pe care l-a terminat ca șef de promoție (1929), apoi Academia Teologică din Sibiu (1929-1933). La recomandarea profesorului Nicolae Popovici (1903-1960), ajuns, ulterior, episcop al Oradiei (1936-1950), Sfântul Arsenie Boca a primit o bursă din partea mitropolitului Ardealului Nicolae Bălan (1920-1955), pentru a urma cursurile Institutului de Arte Frumoase din București. În paralel, profitând de faptul că se afla în București, el a audiat cursuri la Facultatea de Medicină, ținute de către profesorul Francisc Iosif Rainer (1874-1944), și prelegerile de mistică creștină ale

³⁴ Idem, „Pentru o mai bună educație în școlile teologice”, în Stăniloae, *Opere complete*, I, pp. 867-868.

profesorului Nichifor Crainic (1889-1972), în cadrul Facultății de Teologie³⁵. Astfel, încă de atunci, Sfântul Arsenie avea să îmbine teologia cu arta, cunoașterea cu trăirea contemplativă. Această împletire avea să definească întreaga sa viață: el a căutat mereu chipul lui Dumnezeu în frumusețea lumii și frumusețea lui Dumnezeu în chipul omului. Intră în viața clericală ca diacon celibatar (1936) și ajunge să cunoască atmosfera duhovnicească a Sfântului Munte Athos, unde va avea parte (timp de trei luni, în 1939) de o experiență duhovnicească formatoare, cât privește viețuirea de monah. De menționat că, la întoarcerea în țară, el a adus manuscrisele folosite de către Sfântul Dumitru Stăniloae, în demersul său de alcătuire a *Filocaliei* în limba română³⁶.

La mănăstirea Sâmbăta de Sus, unde a devenit monah (1940), preot și stareț (1942)³⁷, Sfântul Arsenie a întemeiat o „școală duhovnicească a trezviei”, formându-i pe cei tineri în duhul patristic al Bisericii celei una. Prin cuvântul și exemplul său, le însuflă dorința de înnoire lăuntrică și de curățire a inimii. Nu era doar un predicator, ci, în primul rând, un pedagog al trăirii, un om care le cerea altora doar ceea ce el însuși trăia, în mod deplin. Pentru Sfântul Arsenie Boca, frumusețea nu era un ornament al vieții, ci o cale de mântuire. El vedea în frumusețea lumii urmele slavei dumnezeiești și în frumusețea omului chipul tainic al Creatorului. De altfel, în predicile sale, Sfântul Arsenie îi învăța pe oameni să vadă frumosul, ca semn al prezenței lui Dumnezeu, să descopere în ordinea naturii o ordine morală și în armonia formelor o chemare la armonie interioară. El însuși a întruchipat această învățătură în pictura de la biserica din Drăgănescu, numită, adesea, „Capela Sixtină a Ortodoxiei românești”³⁸. Acolo, învățătura Bisericii a fost zugrăvită în culoare, iar icoana a devenit manual de teologie vizuală și de spiritualitate creștină ortodoxă, altfel spus, o formă de educație duhovnicească prin frumusețe.

Ca mulți alți slujitori ai Bisericii din secolul al XX-lea, Sfântul Arsenie Boca a fost persecutat de către regimul comunist. Arestat de mai multe ori, izolat și prigonit³⁹, el a transformat suferința în tăcere roditoare. Nici în momentele grele de persecuție și de izolare socială, Sfântul Arsenie nu a încetat să creadă în pronia dumnezeiască, să se roage și să-i îndrume, chiar și în absență, pe cei care îl căutau.

După anul 1959⁴⁰, Sfântul Arsenie a fost alungat din mănăstire și obligat să trăiască în lume. Dar și acolo a continuat să fie monah în duh, lucrând ca pictor bisericesc și trăind o

³⁵ Vezi Florin Duțu, *Viața Părintelui Arsenie Boca de la Prislop: 1910-1989*, Editura Floare Albă de Colț, București, 2016, pp. 16-23; *Viața Sfântului Cuvios Mărturisitor Arsenie de la Prislop*, disponibil la <https://doxologia.ro/viața-sfântului-cuvios-mărturisitor-arsenie-de-la-prislop> (accesat la 04.10.2025).

³⁶ Vezi Duțu, *Viața Părintelui Arsenie Boca*, pp. 26-27; *Viața Sfântului Cuvios Mărturisitor Arsenie de la Prislop*, disponibil on-line în link-ul citat mai sus.

³⁷ Vezi Petcu, *Dicționarul clericilor*, p. 47; Duțu, *Viața Părintelui Arsenie Boca*, pp. 34-35; *Viața Sfântului Cuvios Mărturisitor Arsenie de la Prislop*, disponibil on-line în link-ul citat mai sus.

³⁸ Vezi Biserica de la Drăgănescu, «Capela Sixtină» a Ortodoxiei românești, carte apărută cu binecuvântarea P.S. Daniil Stoenescu, Episcop-loțiitor de Vârșeț, Editura Charisma, Deva, 2005.

³⁹ Prima arestare a fost la 17 iulie 1945 și eliberat la 30 iulie 1945, fiind găsit nevinovat; la 14 mai 1948, a avut parte de a doua arestare, pentru vina de a-i fi ajutat pe luptătorii anticomuniști din Munții Făgărașului, eliberat după o lună și jumătate; A treia arestare, a fost în perioada 15 ianuarie 1950-23 martie 1951; în 1953, de Rusalii, este anchetat din nou; dus în arest, pentru a patra oară, în perioada 5 octombrie-aprilie 1956; în 1959, i-au fost înscenate nereguli financiare, fiind scos abuziv din viața monahală și din slujirea preotească (sanctiune anulat post-mortem, în 1998), vezi *Viața Sfântului Cuvios Mărturisitor Arsenie de la Prislop*, disponibil on-line în link-ul citat mai sus.

⁴⁰ După instaurarea regimului comunist în România (1947), autoritățile au urmărit sistematic subordonarea și controlul Bisericii Ortodoxe Române, considerată una dintre instituțiile cu cea mai mare influență morală și spirituală asupra poporului. În prima fază (1948-1958), regimul a adoptat o strategie aparent tolerantă: s-au

viață de rugăciune și plină de discreție. Mărturisirea sa nu a fost numai prin cuvinte, ci și prin frumusețea unei vieți îmbunătățite duhovnicește, căci „mărturisirea credinței fără îndreptarea vieții n-are nicio valoare”⁴¹. Astfel, el a arătat că sfințenia se dobândește nu doar în liniștea mănăstirii, ci și în mijlocul încercărilor, acolo unde trăirea credinței este verificată prin răbdare, deoarece „încercările de tot felul sunt binecuvântate de Dumnezeu și trimise oamenilor cu rostul ca, din prilejul lor, să ne întâlnim cu El, căci de la El primim putere neobișnuită, care întoarce necazul în bucurie”⁴².

În temniță și în izolare, Sfântul Arsenie a devenit icoana tăcerii care vorbește. El nu s-a apărat, nu s-a justificat, ci a mărturisit, prin statornicie și prin iubirea care nu se stinge⁴³, ținând educarea moral-duhovnicească a credincioșilor. De altfel, în predicile și cuvântările sale, Sfântul Arsenie prezintă educația ca un proces de înfrumusețare lăuntrică, prin care omul se redescoperă pe sine, ca icoană a lui Dumnezeu. Edificator este faptul că multe dintre textele Sfântului Arsenie au fost redactate în perioada de prigoană (după 1948), când i s-a interzis predicarea și i s-au limitat contactele publice. Altele provin din anii petrecuți la mănăstirile Sâmbăta de Sus și Prislop, unde a predat, a predicat și a format ucenici. Cele mai cunoscute scrieri ale sale sunt *Cărarea Împărăției*, redactată în jurul anilor 1946-1948⁴⁴, și *Cuvinte vii*, care conține o colecție de predici și meditații, scrise între 1942 și 1948, la mănăstirea Sâmbăta de Sus⁴⁵. Scrierile Sfântului Cuvios Arsenie de la Prislop sunt ecoul trăirii vieții sfânt-duhovnicești, în care teologia s-a făcut artă, iar arta a devenit rugăciune⁴⁶.

menținut relații formale cu Patriarhia Română, dar, în realitate, s-a lucrat treptat la limitarea libertății religioase. După 1958, în contextul retragerii trupelor sovietice din România și al consolidării regimului național-comunist, autoritățile au trecut la măsuri drastice de secularizare și epurare a vieții monahale. Astfel, în 1959, a fost emis *Decretul nr. 410 din 28 octombrie 1959*, privind „reglementarea vieții monahale și a mănăstirilor”, publicat în *Buletinul Oficial al R.P.R.*, nr. 28/1959. *Decretul* era prezentat public, ca o „măsură de disciplină și ordine în viața monahală”, însă, reprezenta o formă de prigoană sistematică împotriva monahismului, văzut de către regim ca focar de rezistență spirituală. Aplicarea sa a fost brutală și imediată, având drept efect îndepărtarea în masă a monahilor și monahiilor din așezămintele monahale, reducerea drastică a numărului de mănăstiri și schituri funcționale (în unele bilanțuri, peste două treimi), precum și presiuni administrative și operative pentru încadrarea lor în muncă. Unii au fost arestați, deportați sau urmăriți informativ pentru legături cu „elemente mistice” († Emilian Lovișteanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Râmnicului, „Monahismul din Moldova și *Decretul 410/1959*”, în *Răstignirea monahismului românesc: Decretul 410/1959*, carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Editura Doxologia, Iași, 2009, p. 31). *Decretul* din 1959, prin care mii de monahi au fost scoși din mănăstiri și schituri, nu a reușit să stingă flacăra credinței, ci doar a contribuit la mutarea ei în adâncul inimilor. El rămâne simbolul unei epoci de încercare și de mărturisire, în care sfințenia s-a ascuns în smerenie, iar pedagogia Sfântului Duh s-a manifestat prin răbdare și tăcere. În această lucrare duhovnicească, fiecare dintre acei monahi izgoșiți a devenit un dascăl al răbdării și un mărturisitor al frumuseții interioare, continuând lucrarea Bisericii nu între ziduri, ci în lume, adică exact acolo unde Dumnezeu a voit să Se facă simțit, prin pilda lor de viață.

⁴¹ Părintele Arsenie Boca, *Cuvinte vii*, carte tipărită cu binecuvântarea P.S. Daniil Stoenescu, Episcop-loctiitor de Vârșeț, Editura Charisma, Deva, 2006, p. 327.

⁴² Părintele Arsenie Boca, *Cuvinte vii*, p. 13.

⁴³ Duțu, *Viața Părintelui Arsenie Boca*, pp. 50-51.

⁴⁴ *Cărarea Împărăției* este singura carte scrisă de către Sfântul Arsenie Boca, în vremea în care se afla la mănăstirea Brâncoveanu din Făgăraș, așa după cum reiese din *Nota asupra ediției I*, vezi Ieromonah Arsenie Boca, *Cărarea Împărăției*, tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului Dr. Timotei Sevcicu, Episcopul Aradului și Hunedoarei, ediție îngrijită de Pr. Prof. Simion Todoran și monahia Zamfira Constantinescu, Editura Sfintei Episcopii Ortodoxe Române a Aradului, Arad, 1995, pp.338-339; Părintele Arsenie Boca, *Mare îndrumător de suflete din sec. XX - O sinteză a gândirii Părintelui Arsenie în 800 de capete*, Editura Teognost, Cluj-Napoca, 2012, p. 30.

⁴⁵ Părintele Arsenie Boca, *Cuvinte vii*, pp. 6-7.

⁴⁶ *Biserica de la Drăgănescu*, pp. 9-10.

Scrierile Sfântului Arsenie Boca s-au născut dintr-o experiență duhovnicească directă, nu din preocupare academică. El nu a fost un teolog al bibliotecilor, ci un trăitor al Cuvântului, un om care a scris puțin, dar cu foc interior. Drept urmare, acest Sfânt Părinte rămâne un model de mărturisitor al frumosului dumnezeiesc, un profet al curățeniei interioare, un pedagog al sfințeniei prin frumusețe. Viața sa confirmă adevărul că frumusețea adevărată nu strălucește în fața lumii, ci luminează în tăcerea inimii.

Din învățăturile duhovnicești ale Sfântului Arsenie de la Prislop, care au fost consemnate, în scris, după moartea sa, o abordare constantă a temelor legate de familie, căsătorie, rolul părinților în educația moral-religioasă și spirituală a copiilor se justifică, prin contextul socio-moral al epocii, marcat de banalizarea avortului, de evitarea căsătoriei și de destrămarea moralei familiale, realități care l-au determinat pe Sfântul Arsenie să accentueze valoarea vieții, inocența copilăriei și necesitatea unei educații spirituale autentice, așa cum, în timpul său, a făcut Sfântul Ioan Gură de Aur. Astfel, nutrind același duh patristic, Sfântul Arsenie recomanda, referindu-se la viața de familie, ca grija părinților să fie de a naște „copii”, dar nu oricum, ci „cu gândul” ca ei „să fie slujitori ai lui Dumnezeu între oameni: odrasle pentru Dumnezeu”⁴⁷. Pentru a întări folosul acestui gând, Sfântul Arsenie le aduce părinților în atenție faptul că „Împărăția lui Dumnezeu [le] este făgăduită copiilor” și, prin extensie, „oamenilor ce o primesc fără discuție, ca niște copii”, cu alte cuvinte, „oamenilor ce au venit la Iisus de copii”. În concluzie, Sfântul Arsenie întreba cu tâlc duhovnicesc: „Deci, cum să nu se supere Împăratul, când copiii sunt opriți de a veni la Iisus, când Iisus le este interzis?”⁴⁸.

Pentru a fi cât mai clar răspunsul formulat la această întrebare, Sfântul Arsenie vorbește despre copilărie ca stare spirituală, nu doar ca vârstă biologică. În acest sens, când Sfântul Arsenie afirmă că, prin menirea lor, „copiii odihnesc și refac omul”, el dorește să arate că, prin copii, omul întrezărește chipul originar al umanității, nealterat de păcat, precum și refacerea legăturii cu începutul creației, astfel spus, cu momentul în care omul a fost creat de către Dumnezeu. Din această perspectivă, copiii semnifică puterea unei refaceri nu prin forțe proprii, ci pentru că poartă curăția neștirbită a începutului. „Ei rezumă”, subliniază Sfântul Arsenie, „gingășia și frumusețea, puritatea și nevinovăția, și credința”, astfel încât „chiar ei sunt o refacere a omului”. Drept urmare, educația lor nu este doar un act social, ci, cu precădere, unul duhovnicesc. Prin atenționarea, „dacă mamele ar primi copiii în numele Domnului, ce străvezii ar fi ei în chipul lui Iisus! Abia atunci și-ar putea da seama mamele pe cine au primit prin copii”, Sfântul Arsenie arată că nașterea de prunci nu este doar un fapt natural, ci o chemare și responsabilitate spirituală, deoarece copiii sunt daruri de la Dumnezeu și nu posesii ale părinților. Din această pricină, se cuvine ca educația să fie o lucrare de cooperare cu Dumnezeu, nu un simplu proces de formare socială. Pentru a întări acest fapt, Sfântul Arsenie reia explicit avertizarea Mântuitorului, „de... nu veți fi precum pruncii, nu veți intra în împărăția cerurilor (*Matei* 18, 3)”, precizând o realitate duhovnicească incontestabilă, conform căreia „copiii ajung în brațele lui Dumnezeu, fiindcă sunt cei mai aproape de El”. „Modul lor de a fi e cel mai iubit de Dumnezeu”, pentru că ei trăiesc încrederea deplină, lipsa duplicității și iubirea dezinteresată. Datorită acestor stări, „Dumnezeu și copiii au înrudirea pe care noi, cei mari, o pierdem”, prin orgoliu, calcul, teamă, înstrăinare de sine și de Dumnezeu etc. Însă, cheia finală constă în dublul fapt că

⁴⁷ Din învățăturile Părintelui Arsenie Boca. *Tinerii, familia și copiii născuți în lanțuri (Despre legile și fărâdelegile familiei creștine)*, lucrare tipărită cu binecuvântarea Preasfințitului Calinic, Episcopul Argeșului, Editura Credința strămoșească, Iași, 2012, p. 21.

⁴⁸ Din învățăturile Părintelui Arsenie Boca. *Tinerii*, pp.182-183.

„Sfinții sunt niște mari copii” și nu-i este bine omului să se țină departe de ei⁴⁹. Prin această cheie, Sfântul Arsenie arată că sfințenia nu înseamnă rigiditate sau severitate, ci întoarcere conștientă la curăția copilăriei, reîmprospătată prin lucrarea harică a Sfintelor Taine, având ca rod viețuirea în virtuți. De aceea, Sfinții sunt „copii” nu prin naivitate, ci prin smerenie, simplitate a inimii și încredere totală în Dumnezeu. Sfântul Arsenie, prin cele afirmate, nu idealizează copilăria, ci îl aseamănă pe copil cu icoana umanității restaurate, pentru a arăta că educația lui reprezintă o lucrare sacră, căci o educația autentică nu formează doar oameni capabili, ci oameni care nu pierd înrudirea cu Dumnezeu, pe care copilul o are în mod firesc, tocmai pentru că maturitatea adevărată nu înseamnă pierderea copilăriei, ci transfigurarea ei.

Însă, Sfântul Arsenie, prin cutezanța lui caracteristică, mută accentul de la copil ca dar al lui Dumnezeu și icoană a sfințeniei la copil ca rod al viețuirii părinților și ca răspuns la chemarea lui Dumnezeu. Astfel, „în copiii veniți dintr-o viețuire curată a căsătoriei”, afirmă Sfântul Arsenie, „precumpănesc înclinările bune și nu-i biruie împrejurările rele ale mediului”, cu alte cuvinte, Sfântul Părinte nu vorbește despre un determinism, ci despre o orientare, în sensul că binele are întâietate în structura lui lăuntrică, iar răul din mediul exterior nu-i biruie ușor. De aceea, „ei sunt de mici mai străvezii pentru Dumnezeu”, străvezimea însemnând lipsa opacității păcatului, inima deschisă către lucrarea harului dumnezeiesc, ușurința comuniunii cu Dumnezeu.

Prin această stare de străvezime, copiii „au chemare să-I fie ucenici” Domnului, iar, dacă vremea le-o va cere, Îi vor fi și mucenici”⁵⁰, cuvinte din care se desprinde sensul educației ca vocație. Copilul nu este doar precumpănit spre înclinări bune, ci și este chemat la starea de ucenic al Domnului, astfel că educația adevărată înseamnă discernerea și cultivarea acestei chemări.

„Viețuirea curată a căsătoriei”, fapt la care Sfântul Arsenie se referă adesea, reprezintă un alt fapt, și anume, mediul originar al educației, ambele fapte indicând folosul căsătoriei trăite curat, adică sacramental, responsabil, în iubire față de Domnul Iisus Hristos și Biserica Sa, de unde și evidența că orice copil nu este educat ulterior, ci format încă de la începutul existenței sale. Această viziune este patristică și arată că viața moral-duhovnicească a părinților lasă o amprentă reală asupra copilului, fapt asupra căruia Sfântul Arsenie a insistat, vorbind despre căsătorie ca Taină și folosirea energiei genetice pe fondul trăirii acestei realități duhovnicești.

De altfel, după Sfântul Arsenie, o căsătorie curată vindecă și transfigurează ereditatea, din moment ce ereditatea nu determină, iar căsătoria trăită ca Sfântă Taină în Biserică poate vindeca. Astfel, pruncii născuți dintr-o astfel de căsătorie sunt mai „străvezii” pentru Dumnezeu și mai rezistenți față de inclinațiile negative, dat fiind faptul că o familie autentică, bazată pe principiile viețuirii creștine ortodoxe, devine un loc al lucrării harului și al pregătirii pentru Împărăția lui Dumnezeu. Merită subliniat și aspectul că multe dintre pozițiile Sfântului Arsenie⁵¹ sunt confirmate, în epoca actuală, printr-o bogată literatură de specialitate, studii medicale și terapii complementare, potrivit cărora nu doar starea sufletească, ci și legile biologice ale trupului sunt influențate de cele nouă luni de sarcină sau chiar de perioada similară dinainte de concepere.

⁴⁹ Vezi *Din învățăturile Părintelui Arsenie Boca. Tinerii*, pp.182-183.

⁵⁰ Ieromonah Arsenie Boca, *Cărarea Împărăției*, p. 282.

⁵¹ Vezi Ieromonah Arsenie Boca, *Cărarea Împărăției*, pp. 207-272; Părintele Arsenie Boca, *Ridicarea căsătoriei la înălțimea de Taină - îndrumător duhovnicesc*, col. „Ortopraxia”, Editura Agaton, Făgăraș, 2003 etc.

2.3. Ioan Ianolide (1919-1986), mărturisorul mirean prin cuvânt și suferință

Există oameni a căror biografie se transformă într-o *Evangelie* trăită, iar suferința lor devine predică, mărturisire și chemare la lumină. Un astfel de om a fost Ioan Ianolide, scriitor, gânditor și mărturisor al credinței creștine în temnițele comuniste, prieten și însoțitor de suferință al lui Valeriu Gafencu (1921-1952), acesta din urmă fiind denumit „Sfântul închisorilor”.

Prin viața și scrisul său, Ioan Ianolide a arătat că adevărata libertate nu se cucerește prin putere, ci prin jertfă, iar cuvântul devine viu atunci când este spălat de lacrima suferinței.

Născut în comuna Dobrotești, județul Teleorman (28 ianuarie 1919), într-o familie creștină și cultivată de aromâni, Ioan Ianolide a studiat la Facultatea de Drept din București, remarcându-se ca un tânăr intelectual de o aleasă sensibilitate spirituală, atras de valorile morale și de idealurile creștine. În anii tulburi ai celui de Al Doilea Război Mondial (1939-1945), când România traversa frământări ideologice și politice, Ianolide a fost arestat (1941) pentru convingerile sale ideologice, apoi fiind reținut și în temnițele comuniste, pe lângă vinele trecutului adăugându-i-se și convingerile sale creștine ortodoxe. Astfel, el a urmat o odisee de suferință și lumină, trecând pe la închisorile de la Jilava, Văcărești, Aiud, Alba Iulia, Pitești și Târgu Ocna, fiind eliberat abia în 1964, nescăpând, însă, de șicanele Securității. A plecat în viața de dincolo de mormânt, la 5 februarie 1986, așteptând Învierea cea de obște în cimitirul mănăstirii Cernica⁵².

Întoarcerea de la convingerile ideologice la realitatea duhovnicească a trăirii credinței creștine ortodoxe rămâne un punct de reper din viața lui Ianolide pentru generațiile contemporane. Între zidurile reci ale celulelor, el s-a trezit la conștientizarea credinței în Domnul Iisus Hristos, Mântuitorul lumii, intrând, astfel, în comunitatea mărturisorilor, care au preferat fața lumii lângă Mântuitorul ei.

Pentru Ianolide, temnița nu a fost o tragedie, ci o școală a sfințeniei. Cartea lui, *Întoarcerea la Hristos*⁵³, este una dintre cele mai importante mărturii ale spiritualității românești din secolul al XX-lea. Scrisă după eliberare și ascunsă multă vreme (publicată abia în 1991), ea reprezintă o confesiune profetică, o cronică a luptei dintre lumină și întuneric, dintre credință și ideologie. În această lucrare, Ioan Ianolide descrie viața duhovnicească din închisorile comuniste: rugăciunile, solidaritatea, jertfa tinerilor, transformarea suferinței în biruință spirituală. Este o carte scrisă nu cu cerneală, ci cu lacrimi, care face din experiența personală o cateheză a libertății interioare.

Ioan Ianolide nu a fost un orator, ci un scriitor al tăcerii și al adevărului. Cuvântul său nu este retoric, ci mărturisor, adică rod al unei experiențe mistice. El vorbește „despre Dumnezeu” printr-o cunoaștere trăită.

Într-un timp în care cuvântul era controlat de propagandă, el a redat demnitatea cuvântului creștin, care nu manipulează, ci vindecă. Scrisul său este o formă de rugăciune, precum o liturghie în mijlocul durerii. Fiecare pagină din *Întoarcerea la Hristos* sau din

⁵² Petcu, *Dicționarul clericilor*, pp. 152-153; Daniela Șontică, „Ioan Ianolide, 23 de ani de închisoare cu Hristos în inimă”, disponibil la <https://ziarulumina.ro/opinii/repere-si-idei/ioan-ianolide-23-de-ani-de-inchisoare-cu-hristos-in-inima-121955.html> (accesat la 04.10.2025).

⁵³ Cu titlul complet, *Întoarcerea la Hristos - document pentru o lume nouă, această scriere a lui* Ioan Ianolide reprezintă o mărturie duhovnicească profundă, bazată pe experiența autorului acumulată în jurul celor 23 de ani de detenție politică în închisorile comuniste românești (1941-1964), inclusiv Aiud, Pitești, Gherla și Târgu Ocna. Manuscrisul, scris în ascuns, a fost publicat postum (prima ediție majoră, în 2006, la Editura Christiana, apoi ediții omagiale la Editura Bonifaciu).

Deținutul profet (alt text autobiografic, redactat ulterior)⁵⁴ reprezintă o cateheză morală despre ceea ce înseamnă să rămâi om, în condiții neomenești ale temnițelor, unde a cunoscut foamea, tortura, izolarea și umilința. Cu toate acestea, din acea „vale a plângerii”, el a reușit să înalțe un statut duhovnicesc al luminii. De altfel, suferința devine la Ianolide instrumentul pedagogic al mântuirii. Ea curăță, luminează, apropie de Dumnezeu și de oameni. Prin ea, el redescoperă sensul filocalic al educației: omul nu se desăvârșește prin informație, ci prin transfigurare.

În scrierile sale, Ianolide a evidențiat faptul că doar în relație cu Dumnezeu omul își află sensul vieții și că această legătură înveșnicitoare i-a adus adevărata libertate. „Mica noastră comunitate [a celor care împărțeau aceeași celulă cu Valeriu Gafencu] era o școală a desăvârșirii. Am învățat că fiecare patimă se poate înlocui cu o virtute și prin ea Dumnezeu este activ în om. Orizontul nostru lăuntric s-a lărgit. Am învățat să ne iubim, să ne îngăduim unii pe alții, să ne răbdăm reciproc, să ne vedem într-o largă înțelegere umană și, nepoticnindu-ne de clipă, să alergăm cu sârg către ținta finală a slavei lui Dumnezeu.”⁵⁵

„Prin viața religioasă omul primește lumina de sus ca să descopere chipul adevărat al lumii. Acesta nu este un proces strict intelectual, ci unul de trăire, adică un proces de rupere de lume prin înfrânare și asceză. [...] Asceza aduce cu sine bucuria vieții și pacea dintre oameni.”⁵⁶

Așa se explică și influența sa asupra tinerilor de azi: el nu oferă soluții morale, ci modele de viață, transformând durerea în icoană, iar moartea în speranță. Într-o societate secularizată, aceste cuvinte sunt un manifest moral și pedagogic. Ele reamintesc că educația autentică pornește și din convertire, că formarea caracterului se clădește pe suferință biruită prin iubire, iar cultura nu are sens fără dimensiunea soteriologică a omului.

2.4. Valeriu Gafencu (1921-1952), „Sfântul închisorilor” și pedagogul iubirii jertfelnice

Între cei care s-au ridicat ca mărturisitori ai luminii, care au ales nu tăcerea, ci cuvântul, nu compromisul, ci jertfa, nu frica, ci iubirea, s-a remarcat și Valeriu Gafencu, un model de tânăr care a înțeles că iubirea pentru Domnul Iisus Hristos nu se măsoară prin vorbe, ci prin suferință și dăruire totală.

După cum s-a precizat deja, Valeriu Gafencu a fost numit de către contemporani și, implicit, de către posteritate „Sfântul închisorilor”⁵⁷, deoarece a ajuns, vizibil și pentru cei necredincioși, la măsura sfințeniei, cu întregul ei conținut.

⁵⁴ Această carte a lui Ioan Ianolide este considerată o continuare duhovnicească a experiențelor din *Întoarcerea la Hristos*, dar cu accent pe profeție și analiza apocaliptică a timpurilor moderne. Cartea face parte din manuscrisele sale scrise în secret, între anii 1981-1985, alături de operele mai cunoscute, precum *Întoarcerea la Hristos* și *Testamentul unui nebun*. Prima ediție a lucrării *Deținutul profet* a apărut, în 2009, la Editura Bonifaciu (îngrijită, inițial, la Mănăstirea Diaconști). Pentru detalii vezi „Lămurire asupra ediției”, în Ioan Ianolide, *Deținutul profet*, Editura Bonifaciu, Bacău, 2021, pp. 11-17.

⁵⁵ Ioan Ianolide, *Întoarcerea la Hristos - Document pentru o lume nouă*, Editura Bonifaciu, Bacău, 2022, p. 60.

⁵⁶ Ianolide, *Întoarcerea la Hristos*, pp. 460-462.

⁵⁷ Apelativul de „Sfântul închisorilor” nu i-a fost atribuit oficial de către Biserica Ortodoxă Română, ci a fost născut din conștiința și evlavia poporului, din admirația sinceră a celor care l-au cunoscut și au fost martori la viața lui exemplară. Primii care i-au dat respectivul apelativ au fost colegii săi de detenție din închisoarea Târgu Ocna, oameni care au trăit, alături de el, ultimele luni ale vieții sale (1951-1952). Părintele Nicolae Steinhardt (1912-1989), el însuși fost deținut politic (1960-1964), l-a cunoscut indirect pe Valeriu Gafencu, prin mărturiile altor camarazi de detenție, precum Ioan Ianolide, Richard Wurmbrand și alți supraviețuitori ai temniței de la Târgu Ocna. În *Jurnalul fericirii*, Părintele Nicolae Steinhardt scrie, cu profund respect, despre Valeriu Gafencu, numindu-l „unul din «sfinții închisorilor»” (idem, *Jurnalul fericirii*, Editura Mănăstirii Rohia, Rohia, 2005, p. 142). Cea mai clară mărturie aparține lui Ioan Ianolide, prietenul și martorul apropiat al lui Valeriu

Născut în localitatea Sângerei, județul Bălți din Basarabia (24 ianuarie 1921), într-o familie creștină și patriotă, Valeriu Gafencu a urmat Facultatea de Drept și Filosofie din Iași, unde s-a remarcat ca un tânăr de o inteligență strălucită și o credință profundă. În 1941, regimul antonescian l-a arestat pentru convingerile sale ideologice, iar, ulterior, a fost predat regimului comunist, care îl va condamna la ani grei de temniță, unde și-a cunoscut și sfârșitul său martiric (la 18 februarie 1952)⁵⁸. În închisoarea de la Târgu Ocna, ultimele sale cuvinte sunt ca un testament profetic: „În primul rând, gândul și sufletul meu [I] se închină Domnului. Mulțumesc că am ajuns aici. Merg la El. Vă rog mult să-L urmați, să-L slăviți și să-L slujiți. Sunt fericit să mor pentru Hristos. Lui îi datorez darul de azi. Totul e o minune. Eu plec, dar voi aveți de purtat o cruce grea și o misiune sfântă. În măsura în care mi se va îngădui, de acolo de unde mă voi afla, mă voi ruga pentru voi și voi fi alături de voi. Veți avea multe necazuri. Fiți tari în credință, căci Hristos îi va birui pe toți vrăjmașii, îndrăzniți și rugați-vă! Păziți neschimbat Adevărul, dar să ocoliți fanatismul. Nebunia credinței este putere dumnezeiască, dar tocmai prin aceasta ea este echilibrată, lucidă și profund umană. Să-i iubiți și să-i slujiți pe oameni! Au nevoie de ajutor, căci dușmanii prădalnici caută să-i înșele. Ateismul va fi învins, dar să fiți atenți cu ce va fi înlocuit!”⁵⁹

A fost întemnițat succesiv (1941-1952) la Aiud, unde, sub rezerva sceptică a unora, „a trăit o criză mistică și s-a dedicat pentru Ortodoxie”⁶⁰, Pitești și Târgu Ocna, locuri care aveau să devină pentru el nu temnițe, ci școli duhovnicești ale sfințeniei. Cei care au împărtășit cu el suferința, au simțit prezența, lângă el, a unui om al lui Dumnezeu, care, deși prigonit, răspândea pace, iubire și lumină. În acele locuri de chinuri și suferințe, Valeriu Gafencu a trăit ceea ce Sfinții Părinți numesc „învățarea prin încercare”, reprezentând o formă de educație filocalică, în care omul se curăță de patimi și trăiește conținutul *Revelației dumnezeiești*, prin lucrarea harului dumnezeiesc necreat. Pe baza acestei realități duhovnicești, el i-a învățat pe ceilalți deținuți cum să transforme durerea în rugăciune, teama în încredere, moartea în biruință.

Într-o lume împinsă pe calea degradării, Gafencu a păstrat chipul omeniei și al credinței. Cel mai cunoscut episod al vieții sale este cel în care, bolnav fiind de tuberculoză și știind că moartea îi este aproape, i-a dăruit doza sa de medicament (streptomicină) unui deținut de origine evreiască, Richard Wurmbrand (1909-2001), convertit la credința creștină⁶¹. Acest gest reprezintă măsura iubirii creștine, expresia concretă a *Evangeliei* trăite, căci „mai mare dragoste decât aceasta nimeni nu are, ca sufletul lui să și-l pună pentru prietenii săi” (*Ioan* 15, 13). Prin acest act filantropic, Valeriu Gafencu a devenit nu doar un

Gafencu, care nota următoarele: „În el, am văzut un sfânt. El trăia în rugăciune, în jertfă și în iubire. În suferință, el a atins desăvârșirea creștină” (Ianolide, *Întoarcerea la Hristos*, p. 202). *Astfel, apelativul pe care Valeriu Gafencu l-a primit, plămădit din suferință, pecetluit prin iubire și transmis prin cuvânt, nu este un titlu de glorie, ci un testament spiritual, în sensul că omul, oricât ar fi de prigonit, poate rămâne liber prin iubire, că educația adevărată este formarea inimii și că sfințenia este dobândită acolo unde crucea devine lumină.*

⁵⁸ Vezi „Valeriu Gafencu - Sfântul închisorilor. Portret”, în *Sfinții închisorilor*, Editura Mănăstirea Petru Vodă, 2019, pp. 236-253; Danion Vasile, *Din temnițe spre sinaxare*, carte apărută cu binecuvântarea Înalt Preasfințitului Arhiepiscop Justinian Chira al Episcopiei Maramureșului și Sătmărulei, Editura Areopag, București, 2023, pp.136-143; Petcu, *Dicționarul clericilor*, pp. 125-127.

⁵⁹ Ianolide, *Întoarcerea la Hristos*, pp. 189-190.

⁶⁰ „Valeriu Gafencu”, disponibil la https://ro.wikipedia.org/wiki/Valeriu_Gafencu (accesat la 01.12.2025).

⁶¹ „Este gestul mărturisit și popularizat mai apoi de Wurmbrand, cât și de către cei care l-au cunoscut personal pe Gafencu la Târgu Ocna” (Petcu, *Dicționarul clericilor*, p. 127; vezi și *Sfântul închisorilor. Mărturii despre Valeriu Gafencu adunate și adnotate de monahul Moise*, carte apărută cu binecuvântarea și un cuvânt înainte al ÎPS Andrei, Arhiepiscop al Alba Iuliei, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2007, p. 168).

martir al credinței, ci și un pedagog universal al iubirii jertfelnice, care transcende granițele confesionale, etnice și ideologice.

Deși nu a avut posibilitatea de a scrie mult, limitat fiind de condițiile detenției, au rămas de la Gafencu scrisori, meditații și rugăciuni, transmise prin intermediul camarazilor de suferință. Aceste texte, de dimensiuni reduse, dar de o remarcabilă intensitate duhovnicească, pot fi considerate veritabile miniaturi filocalice, în care se reflectă profunzimea unei vieți lăuntrice profund atașate de Domnul Iisus Hristos. În acest context, se înscrie și îndemnul său: „Căutați fericirea în sufletele voastre. Nu o căutați în afara voastră. Să nu așteptați fericirea să vină din altă parte decât dinlăuntrul vostru, din sufletul vostru, unde sălăsluiește Domnul iubirii, Hristos. Dacă veți aștepta fericirea din afara voastră, veți trăi decepții peste decepții și niciodată nu o veți atinge”⁶².

Actualmente, în contextul socio-politic și cultural dominat de valorizarea succesului exterior, figura lui Valeriu Gafencu reamintește faptul că educația autentică, bazată pe învățăturile Ortodoxiei, nu urmărește exclusiv formarea de competențe, ci, în mod prioritar, plămădirea caracterului, orientând, generație după generație, nu doar spre performanță profesională, ci, mai ales, spre atingerea sfințeniei.

În calitate de pedagog al iubirii jertfelnice, Gafencu se impune drept model pentru tinerii contemporani, ca icoană vie a educației creștine și mărturie a faptului că suferința, asumată în iubire, se transformă într-o formă înaltă de înțelepciune. În această perspectivă se înscrie și convingerea lui Gafencu, fundamentată și pe faptul că „Dumnezeu nu poate fi smuls din sufletele oamenilor”, întrucât omul, lipsit de Dumnezeu, se destramă lăuntric, cu alte cuvinte, după Gafencu, „omul fără Dumnezeu cade”, în timp ce „cu Dumnezeu se desăvârșește. Dumnezeu este realitate imediată pentru cei ce trăiesc viața în duh. Lumea trebuie să crească din sufletele oamenilor, căci dacă vine din afară este strivitoare”⁶³.

În felul acesta, mărturia lui Valeriu Gafencu depășește dimensiunea exemplului personal și capătă valoare pedagogică și formativă. Pentru el, suferința nu este o experiență absurdă, ci un spațiu al luminării lăuntrice și al descoperirii sensului existenței, fapt exprimat explicit prin recunoștința adresată lui Dumnezeu pentru încercările primite: „Mulțumesc din toată inima Bunului Dumnezeu pentru suferința ce mi-a trimis-o. Căci prin suferință mi-am putut lumina sufletul și am găsit calea vieții. (...) Vă rog din suflet să citiți *Sfânta Scriptură*. În fiecare seară, înainte de a vă culca, strângeți-vă în jurul mamei, voi, copile scumpe ale inimii mele și cu seninătate reculegeți-vă câteva momente și citiți câte un capitol din *Evangelhie*, un capitol din *Epistole* și câte un psalm. Cu multă evlavie, faceți-vă, apoi, rugăciunea de seară”⁶⁴.

Aceste cuvinte ale lui Gafencu se prelungesc, firesc, într-un îndemn adresat tinerilor, în care educația creștină este ancorată în viața liturgică și scripturistică a familiei, prin lectura zilnică a *Sfintei Scripturi*, reculegerea comună și rugăciunea de seară, care devin instrumente esențiale ale formării sufletești. În acest sens, Valeriu Gafencu propune, pentru posteritate, un model educațional centrat pe interioritate, comuniune și disciplină duhovnicească, în care transmiterea credinței nu se realizează prin constrângere, ci prin exemplu, ritm și trăire constantă.

⁶² Valeriu Gafencu, *Calea spre fericire. Scrisori trimise din închisoare celor dragi*, Editura Agaton, Făgăraș, 2006, pp. 4-5.

⁶³ Ianolide, *Întoarcerea la Hristos*, p. 73.

⁶⁴ Ianolide, *Întoarcerea la Hristos*, p. 517.

2.5. Părintele Gheorghe Calciu-Dumitreasa (1925-2006), vocea profetică a libertății

Într-un secol de frică și compromis, marcat de războaie cu nenumărate victime, numele Părintelui Gheorghe Calciu-Dumitreasa a întruchipat chipul preotului, care a unit cuvântul cu jertfa și libertatea cu crucea, dovedind că mărturisirea Domnului Iisus Hristos nu cunoaște doar timpuri potrivite, ci inimi curajoase, care au îndurat temnițele comuniste și au continuat slujirea preotească peste hotare. El nu a fost doar un om al vremurilor sale, ci un om care s-a ridicat deasupra lor, o voce care s-a făcut auzită, atunci când alții au ales tăcerea. Într-o epocă în care adevărul era cenzurat, credința ridiculizată și libertatea confiscată, Părintele Calciu-Dumitreasa a arătat că libertatea nu se câștigă prin revoltă, ci prin mărturisire, precum și că cel mai puternic act de curaj este să nu te lepezi de Mântuitorul Hristos. Astfel, numele său a devenit simbol al redobândirii verticalității morale, într-o lume a compromisului, precum și al curajului duhovnicesc, într-o societate îngenunchată de frică.

Născut în Mahmudia (23 noiembrie 1925), un sat din Delta Dunării, cuprins în județul Tulcea, Părintele Gheorghe Calciu-Dumitreasa provine dintr-o familie numeroasă (a fost cel mai mic dintre cei 11 copii ai familiei) și credincioasă⁶⁵. Mama sa, o femeie simplă, dar cu o inimă adânc ancorată în rugăciune, a fost prima care i-a arătat că Dumnezeu locuiește în simplitate. De la ea a învățat să se roage, pe când de la tatăl său a deprins cum să fie drept, iar de la viața aspră a Deltei să nu se teamă de furtuni. A urmat Liceul „Spiru Haret” din Tulcea (1941-1945), apoi o parte din Facultatea de Medicină din București (1946-1948), căci a intrat în atenția regimului comunist (în 1948, când era în anul al II-lea la Medicină), ajungând să petreacă, timp de 15 ani, prin temnițele acelui regim de la Jilava, Aiud și Pitești. Eliberat în urma amnistiei generale din 1964, a absolvit Facultatea de Filologie a Universității din București, apoi Institutul Teologic din București, pentru a-și îndeplini promisiunea făcută lui Dumnezeu, în anii de detenție („Doamne, dacă mă scoți teafăr de aici, o să-Ți slujesc Ție!”). În această perioadă, el ajunge cleric al Bisericii Ortodoxe (1973) și profesor la Seminarul Teologic din București (1972-1978). El avea la bază nu doar studiile sale, ci și formarea petrecută în adâncul inimii, adică acolo unde, de tânăr, s-a hotărât să trăiască nu pentru sine, ci pentru Adevăr. El cunoscuse, în temnițele comuniste, umilința, tortura, frigul și foamea, dar, prin raportarea la credința în Dumnezeu, din deținut a devenit rugător, din prigonit mărturisitor, din trup zdrobit suflet biruitor. În adâncul celulei, Părintele Calciu-Dumitreasa a înțeles că libertatea adevărată nu se află în afara zidurilor, ci în inima care nu mai cunoaște frică.

La Seminarul Teologic din București, Părintele Gheorghe Calciu-Dumitreasa a fost un dascăl iubit, apropiat de elevi, un om care știa că educația adevărată nu se face prin teorie, ci prin mărturie. Având această convingere, în 1978, chiar într-o vreme în care Biserica era supravegheată și redusă la tăcere, Părintele Calciu-Dumitreasa a rostit celebrele *Șapte cuvinte către tineri*, predici pline de curaj și lumină⁶⁶. El chema generația tânără să nu-și piardă credința, să-și apere libertatea interioară și să redescopere iubirea Mântuitorului Iisus Hristos. „A venit acum vremea, tinere”, îndemna Părintele Calciu-Dumitreasa, „să auzi un glas care te cheamă. Un glas pe care nu l-ai mai auzit; sau poate da, dar pe care nu l-ai înțeles și nu l-ai ascultat. Este glasul lui Iisus! [...] Vino în Biserica lui Hristos! [...] Vei avea o nădejde și

⁶⁵ *Viața Părintelui Gheorghe Calciu*, disponibil la <https://gheorghecalciu.ro/viata-parintelui-gheorghe-calciu/> (accesat 05.10.2025).

⁶⁶ *Viața Părintelui Gheorghe Calciu*, disponibil on-line la link-ul indicat mai sus.

nădejdea te va face tare. Vei avea o credință și credința te va mântui. Vei avea o dragoste și dragostea te va face bun”⁶⁷.

Respectivele predici au fost mai răsunătoare decât orice manifest politic. Pentru ele, Părintele Calciu-Dumitreasa a fost arestat din nou (1978) și condamnat la zece ani de temniță grea⁶⁸. Dar lanțurile nu au putut opri glasul său. Predicile lui circulau clandestin, ajungând până în Occident. Astfel, vocea lui a devenit simbolul libertății spirituale a poporului român.

Eliberat în 1984 (20 august), sub presiunea opiniei publice internaționale, Părintele Calciu-Dumitreasa a fost caterisit și expulzat din țară (1985)⁶⁹. S-a stabilit în Statele Unite ale Americii, unde a slujit, pentru început, ca preot misionar în cadrul Episcopiei „Vatra Românească”⁷⁰. Mai târziu, a călătorit și în Europa, conferențiind, acordând interviuri și scriind numeroase articole în presa occidentală. În 1988, s-a mutat cu familia la Washington, unde a preluat parohia „Sfânta Cruce”, reușind să-i plătească datoriile, să o reorganizeze și să o transforme într-o mare comunitate vie⁷¹. Acolo, în exil, nu s-a plâns, ci a continuat să predice, să spovedească, să mângâie și să învețe. Predicile lui din exil erau pline de duioșie și avertisment: vorbea despre libertate, dar și despre riscul pierderii ei, prin indiferență⁷².

Departat de România, Părintele Calciu-Dumitreasa a rămas aproape de români, prin scrisori, conferințe și, mai ales, rugăciune. A fost unul dintre marii duhovnici ai Diasporei românești, Părintele celor care nu-și mai găseau țara, dar își regăseau credința. A trăit cu modestie, a lucrat cu mâinile sale, a iubit până la capăt. Nu a fost un om al revanșei, ci al iertării, dăruindu-și „viața, sufletul și munca lui Dumnezeu, cu o forță care ne înspăimântă și ne cutremură, căci dimensiunile tragediei acestei conștiințe sunt uriașe”⁷³.

După 1990, Părintele Calciu-Dumitreasa a revenit, de mai multe ori, în România, unde a fost primit cu dragoste, dar și cu neînțelegeri. Nu s-a plâns. A spus doar că „Hristos este același și în libertate, și în prigoană”⁷⁴.

Părintele Gheorghe Calciu-Dumitreasa a trecut la Domnul după lungi suferințe, la 21 noiembrie 2006, fiind înmormântat la mănăstirea Petru Vodă, aproape de prietenul și fratele său duhovnicesc, Părintele Justin Pârnu (1919-2013).

În timpul de acum, numele Părintelui Gheorghe Calciu-Dumitreasa este evocat cu evlavie și cinstire, fiind recunoscut ca un mărturisitor al libertății în Domnul Iisus Hristos, precum și ca un slujitor al neamului său, prin jertfă și fidelitate. Parcursul său existențial demonstrează că statornicia unui singur om în credință poate constitui o rezistență reală în fața unui sistem întemeiat pe fals și constrângere. În viața lui, mărturisirea credinței în Dumnezeu s-a împletit inseparabil cu suferința, iar suferința cu iubirea, conturând chipul unui

⁶⁷ Pr. Gheorghe Calciu-Dumitreasa, *Cele șapte cuvinte către tineri*, cuvânt înainte de Costion Nicolescu, Editura Scara, București, 2019, pp. 33-38.

⁶⁸ *Viața Părintelui Gheorghe Calciu*, disponibil on-line la link-ul indicat mai sus.

⁶⁹ *Viața Părintelui Gheorghe Calciu*, disponibil on-line la link-ul indicat mai sus.

⁷⁰ La începutul stabilirii sale în Statele Unite ale Americii, nu au lipsit nici momentele de osteneală și smerenie pentru Părintele Calciu-Dumitreasa, lucrând ca zidar și tâmplar, locuind pe la cei care îl angajau, văzându-și familia la două-trei săptămâni. Statul american i-a acordat Părintelui Calciu-Dumitreasa „cetățenia de onoare”, dar fără vreun ajutor material (*Viața Părintelui Gheorghe Calciu*, disponibil on-line la link-ul indicat mai sus).

⁷¹ *Viața Părintelui Gheorghe Calciu*, disponibil on-line la link-ul indicat mai sus.

⁷² *O experiență abisală – dialog cu preotul Gheorghe Calciu Dumitreasa și scriitorul Marcel Petrișor*, disponibil la <https://fericiteiprigoaniti.net/o-experienta-abisala-dialog-cu-preotul-gheorghe-calciu-dumitreasa-si-scriitorul-marcel-petrisor/> (accesat 05.10.2025).

⁷³ Ioan Ianolide, *Întoarcerea la Hristos*, p. 48.

⁷⁴ Răzvan Codrescu, Lucian D. Popescu, Claudiu Târziu, *Testamentul Părintelui Calciu. Ultimele sale cuvinte, cu un portret biografic și șapte evocări*, Editura Christiana, București, 2007, pp. 39-52.

om care a avut curajul libertății interioare, într-un timp în care mulți au cedat captivării ideologiilor dominante. Se cuvine subliniat că învățăturile și îndemnurile Părintelui Gheorghe Calciu-Dumitreasa pentru tineri sunt mărturisitoare și formative, izvorâte dintr-o experiență personală de suferință și fidelitate față de Mântuitorul Iisus Hristos, orientate spre trezirea conștiinței, asumarea responsabilității morale și trăirea libertății, asemenea unui dar care se împlinește prin adevăr și jertfă, nicidecum printr-o simplă autonomie lipsită de sens, de unde și sfatul Părintelui: „Vino în Biserica lui Hristos! [...] Vino să înveți ce este inocența și puritatea, ce este blândețea și ce este iubirea”. În felul acesta, „vei afla care este rostul tău în lume, care este scopul existenței noastre”⁷⁵. În acest orizont formativ, libertatea nu este concepută de către Părintele Calciu-Dumitreasa ca autonomie individualistă, ci ca participare vie la Adevăr, trăită în comuniunea Bisericii. De altfel, pentru Părintele Calciu-Dumitreasa, Biserica reprezintă spațiul vieții și al libertății autentice, întrucât existența omului își află sensul deplin în și prin credința mărturisirii Domnului Iisus Hristos, ca Fiul lui Dumnezeu și singurul Mântuitor al lumii. Sensul celor de mai sus este subliniat de către Părintele Calciu-Dumitreasa, afirmând că „Biserica lui Hristos este vie și liberă. În ea ne mișcăm și trăim prin Hristos, Care este [C]ap al Bisericii, având libertate deplină, căci în ea cunoaștem Adevărul, iar «Adevărul ne face liberi (cf. Ioan 8, 32)»”⁷⁶.

Pe temeiul acestei mărturisiri, chemarea adresată tinerilor capătă o dimensiune profetică și etică: ei sunt îndemnați să devină, în lumea în care trăiesc, mărturisitori ai Domnului Iisus Hristos, prin iubirea concretă față de aproapele, adică printr-o trăire care transfigurează relațiile interumane și ridică persoana de la condiția de rob la aceea de prieten al lui Dumnezeu. „Să fii, pentru lumea în care trăiești, un profet al lui Hristos. Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși și fiecare om să-ți fie prieten. Să propovăduiești prin actele tale această iubire unică și nelimitată, care-l ridică pe om de la treapta de rob la aceea de prieten al lui Dumnezeu. Să fii profetul acestei iubiri liberatoare, care te scoate de sub orice constrângere, redându-te ție integral, pentru ca tu însuși să te oferi lui Dumnezeu”⁷⁷. Din această perspectivă, iubirea jertfelnică este prezentată ca forță eliberatoare, capabilă să-l scoată pe om de sub constrângeri exterioare și interioare, restituindu-i integritatea lăuntrică și deschizându-l către dăruirea totală de sine înaintea lui Dumnezeu.

3. MĂRTURISIREA CA LUCRARE A INIMII ȘI A MINȚII, REPERE PENTRU REFLECȚIE

Privind în oglinda istoriei duhovnicești a neamului românesc, descoperim că mărturisitorii secolului al XX-lea nu au fost doar figuri ale suferinței, ci chipuri de foc, adică oameni transfigurați de prezența Sfântului Duh, purtători de lumină și făclii vii ale Adevărului, în vremuri de întuneric. Acești oameni, precum Sfinții Dumitru Stăniloae, Sofian Boghiu, Arsenie Boca, Părinții Arsenie Papacioc, Justin Pârvu, Adrian Făgețeanu, Gheorghe Calciu-Dumitreasa, mirenii Valeriu Gafencu, Ioan Ianolide și mulți alții⁷⁸, au dovedit că sfințenia nu este un privilegiu al liniștii, ci rodul credinței statornice în mijlocul furtunii. Ei nu au fost doar victime ale unei epoci, ci profesori ai veșniciei, pedagogi ai iubirii și ai

⁷⁵ Pr. Gheorghe Calciu-Dumitreasa, *Cele șapte cuvinte către tineri*, pp. 37-38.

⁷⁶ Pr. Gheorghe Calciu-Dumitreasa, *Cele șapte cuvinte către tineri*, p. 41.

⁷⁷ Pr. Gheorghe Calciu-Dumitreasa, *Cele șapte cuvinte către tineri*, p. 56.

⁷⁸ Din rândurile lor nu au lipsit nici maici (cum a fost grupul de peste 30 de maici de la mănăstirea Vladimirești etc.) și mirence (Aspazia Oțel Petrescu, Elisabeta Rizea, Lena Constante, Măriuca Vulcănescu etc.), vezi Constantin Vasilescu, Clara Mareș, Florin S. Soare, Alin Mureșan, Constantin Petre, *Morfologia (ne)vinovăției. Alfabetul detenției feminine în comunism*, Editura Litera, București, 2022 etc.

libertății lăuntrice. În fiecare dintre ei și-a găsit ecou, într-un fel sau altul, pedagogia Sfinților Trei Ierarhi: rațiunea luminată de credință (Sfântul Vasile cel Mare), inima mistuită de iubire (Sfântul Grigorie Teologul) și viața dăruită în slujire (Sfântul Ioan Gură de Aur).

Deși despărțiți de veacuri, atât Sfinții Trei Ierarhi Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur și Grigorie Teologul din secolul al IV-lea, cât și mărturisitorii români din secolul al XX-lea împărtășesc aceeași școală a Sfântului Duh, adică școala raportată la trăirea Adevărului, Care este Domnul Iisus Hristos, singurul Mântuitor al lumii, la iubirea jertfelnică și la vindecarea sufletească și duhovnicească. Dacă Sfinții Trei Ierarhi au fost formatorii unei culturi a iubirii și comuniunii, mărturisitorii români au arătat că această iubire este posibilă chiar și în iadul urii.

Mărturisitorii românilor din timpul regimului comunist au învățat prin suferință, au predat prin exemplu, s-au sfințit prin cultivarea vieții sfânt-duhovnicești. Temnițele de exterminare ale acelui regim, prin prezența lor, au devenit adevărate „școli ale sfințeniei”, unde lecțiile nu se predau prin cuvinte, ci prin exemplu, notele se scriau nu cu cerneală, ci cu lacrimi, libertatea nu era o teorie, ci o respirație a harului. În felul acesta, temnițele comuniste erau, mai degrabă, Academii duhovnicești ale suferinței, unde lecțiile nu se predau din cărți, ci se trăiau din inimă. Valeriu Gafencu, în celula sa, a fost un adevărat discipol al Sfântului Ioan Gură de Aur, în sensul că predica prin blândețe, ierta pe cei care-l loveau și îi dădea altuia medicamentul care i-ar fi putut salva viața. Părintele Gheorghe Calciu-Dumitreasa a fost, asemeni Sfântul Vasile cel Mare, un trăitor al Adevărului într-o lume care Îl respingea, un profesor al libertății spirituale și al educației pedagogice raportate la credința în Domnul Iisus Hristos. Sfântul Dumitru Stăniloae l-a urmat pe Sfântul Grigorie Teologul, exprimând, prin gândirea și viețuirea lui, lumina rațiunii prin lucrarea harului dumnezeiesc, legătura dintre minte și inimă, pe fundamentul educației integrale, adică a educației în care se are în vedere dobândirea stării „bărbatului desăvârșit” și „măsura deplinătății în Hristos (Efes.4, 13)”. Acolo, între zidurile reci ale temnițelor, a ars flacăra credinței, care nu s-a stins niciodată din sufletul românesc. Prin mărturisirea lor, Sfinții din temnițe au arătat că adevărata biruință a omului nu constă în a schimba sisteme și orânduiri, ci în a rămâne credincios Adevărului, prin Care și în Care toate capătă adevăratul sens al vieții și, implicit, al istoriei. Într-o lume care, adesea, se teme de adevăr și confundă libertatea cu libertinajul, mărturisitorii români rămân repere ale conștiinței vii, raportată la învățăturile Bisericii. Prin ei, neamul românesc a primit o lecție care nu se uită, și anume, că focul credinței nu îl mistuie pe om, ci îl luminează, că suferința nu rupe, ci unește, precum și că mărturisirea nu este doar un act al trecutului, ci o vocație a prezentului. De aceea, nu greșim dacă afirmăm că mărturisitorii români au fost următorii Sfinților Trei Ierarhi în secolul al XX-lea, pentru că au trăit în același duh patristic, întărind temelia aceleiași școli de formare duhovnicească a omului prin minte, inimă și har, astfel încât să ajungă la trăirea autentică a iubirii și a sfințeniei, care duc la Adevărul suprem. De aceea, a privi spre chipurile lor înseamnă a învăța, de la o generație la alta, să iubim Adevărul, să credem în sensul jertfei și să redescoperim puterea formativă a sfințeniei. Ei sunt pentru România ceea ce au fost Sfinții Mucenici pentru Biserica primară, adică semințele care au rodit prin credința în Dumnezeuul *Revelației*, prin curajul mărturisirii și întru lumina învățăturilor Bisericii. Astfel, mărturisitorii secolului al XX-lea nu au fost doar continuatori ai Sfinților Trei Ierarhi, ci confirmarea modului lor de viețuire și de gândire, altfel spus, a celui *πατερικὸν πρόνυμα (patericón frónima)*⁷⁹, ceea ce dovedește din plin că pedagogia patristică nu aparține antichității, ci eternității.

⁷⁹ Vezi despre această expresie patristică nota 19 de mai sus.

Având în vedere cele expuse anterior, care trimit la atât de multe fapte, constatări, analize etc., se poate întreba cineva asupra modului în care Sfinții Mărturisitori români pot inspira o pedagogie a curajului, a adevărului și a iubirii, prin raportare la școala și, implicit, educația din epoca în care ne aflăm, primele decenii ale secolului al XXI-lea.

Se cuvine subliniat, dintru început, că pedagogia mărturisirii nu reprezintă un capitol încheiat al istoriei, ci o paradigmă vie a educației creștine, care își păstrează actualitatea în fața crizelor morale și identitare ale lumii contemporane. Dacă, în secolul al XX-lea, mărturisitorii români au înfruntat totalitarismul ideologic, omul contemporan înfruntă totalitarismul relativismului, al comodității, al consumerismului și al pierderii sensului, conjugat cu denaturarea valorilor. De aceea, glasul mărturisitorilor nu aparține trecutului, ci răsună profetic în prezent, chemându-i pe români să regăsească echilibrul dintre libertate și responsabilitate, credință și rațiune, curajul de a mărturisi și liniștea interioară, care întărește conștiința.

Într-o epocă marcată, așadar, de fragilitatea morală și de confuzia valorilor, pedagogia mărturisirii Adevărului îl readuce pe om la ideea formării conștiinței sale. Omul educat, din punct de vedere al credinței creștine ortodoxe, nu este cel care deține informații, ci cel care are capacitatea de a trăi Adevărul, pe Care, de altfel, și Îl cunoaște. Astfel, în școală, în familie sau în societate, educația inspirată de mărturisitori ai credinței în Adevăr redevine o formă de responsabilizare existențială: a fi creștin ortodox nu doar în biserică, ci și în alegerile de fiecare zi.

Una dintre cele mai surprinzătoare dimensiuni ale pedagogiei mărturisirii, trăită în relație vie cu Adevărul suprem, este iubirea activă. Mărturisitorii nu au luptat împotriva oamenilor, ci împotriva răului care îi poate influența și chiar stăpâni pe oameni. Ei au știut să ierte, să se roage pentru persecutori și să transforme ura în binecuvântare. A educa în spiritul mărturisirii înseamnă a-l învăța pe copil să ierte, să înțeleagă, să slujească, să transforme durerea în compasiune, toate acestea izvorând din iubirea pentru Adevăr. De altfel, respectivele stări definesc metoda pedagogiei creștine ortodoxe, confirmată prin viața celor care au îndurat suferința și au biruit mânia prin iubire, slăbiciunile prin perseverență în cultivarea rugăciunii noctice, suferința prin răbdare, deznădejdea prin nădejde, sărăcia materială prin bogăția duhovnicească, lipsa celor apropiați prin prezența Îngerilor și a Sfinților, ba chiar și a Domnului și a Maicii Sale.

În lumea digitală, unde imaginea a înlocuit adesea profunzimea, pedagogia mărturisirii întru Adevăr, pentru Frumos și Bine, care sunt atribute ale Dumnezeuului celui Treimic, reamintește nevoia de interioritate. Tinerii au nevoie de modele, care să le arate că frumusețea omului nu stă în aparență, ci în caracterul luminat de credință. Actualitatea acestei pedagogii constă în recunoașterea și mărturisirea credinței în Domnul Iisus Hristos, așa cum El S-a descoperit pe Sine, în *Sfânta Scriptură* și *Sfânta Tradiție*, depășindu-se orice formă de ideologie. De aceea, respectiva pedagogie transcende epocile, fiind mereu actuală acolo unde există oameni căutători ai Adevărului. Astăzi, mărturisirea nu se mai face în închisori, ci în libertatea aparentă a lumii moderne; nu în fața prigonitorilor, ci în fața tentației de a fi indiferenți. Prin urmare, educatorul contemporan, inspirat de către Sfinții Mărturisitori ai Bisericii celei „una”, este chemat să devină formator de conștiințe, nu doar transmițător de informații. El trebuie să arate, prin propria viață, că credința în Dumnezeuul *Revelației*, așa cum ea este moștenită, dar și trăită, în Ortodoxie, nu reprezintă un capitol de manual, ci o realitate care modelează caracterul, de unde și lucrarea pedagogiei mărturisirii de a reumaniza educația și de a-i reda sensul formării, ca drum spre lumină.

Mărturisitorii români rămân dascăli ai prezentului, pentru că arderea lor interioară a devenit lumină pentru generațiile care vin. Prin ei, orice doritor de bine și de frumos, de adevăr și de onestitate, învață că pedagogia adevărată nu este aceea care pregătește profesioniști, ci aceea care formează oameni liberi, conștienți și iubitori. Aceasta este, în esență, actualitatea pedagogiei mărturisirii: chemarea de a transforma educația în slujire și libertatea în iubire. În școala de astăzi, curajul pedagogic înseamnă a-i învăța pe tineri să nu se teamă de adevăr, să nu confunde libertatea cu fuga de responsabilitate și să creadă că demnitatea nu se negociază.

Pentru mărturisitorii credinței, adevărul nu a fost o idee, ci o Persoană, adică Domnul Iisus Hristos, Care este Fiul lui Dumnezeu întrupat și Mântuitorul lumii. Sfântul Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae, dascăl al luminii, al propovăduirii importanței persoanei și al iubirii, a arătat că între adevăr și iubire nu există despărțire, căci Adevărul trăit fără iubire devine rece, iar iubirea fără adevăr se risipește⁸⁰. Această înțelepciune are o actualitate profundă în educația contemporană, în care adevărul este, adesea, relativizat, iar valorile sunt diluate. De aceea, dascălii experimentați afirmă că raportarea la Adevăr devine nu doar conținut, ci metodă de învățare care cuprinde dialogul sincer, gândirea critică în lumina credinței, curajul întrebării, respectul pentru ființa omului. În felul acesta, elevul nu este învățat doar ce să creadă, ci, mai întâi de toate, cum să caute Adevărul, cu inimă curată și minte limpede.

Educația creștină autentică îl ajută pe elev să gândească cu inima și să simtă cu mintea, pe fondul iubirii dezinteresate, adică să trăiască în unitatea armonioasă a ființei sale, împletind întru sine gândirea rațională cu cea noetică sau, astfel spus, lucrarea rațiunii și a cugetului cu cea a minții, localizată nu doar în creier, ci în inima lui vindecată sufletește și duhovnicește. Numai în acest fel se formează omul deplin, adică liber, conștient, iubitor, responsabil. Școala care, în procesul educativ, integrează dimensiunea spirituală raportată la Adevăr, Bine și Frumos, pe baza *Revelației dumnezeiești*, proprie Ortodoxiei, nu devine confesională, ci umanizantă. Ea îl readuce pe om la vocația sa, aceea de a parcurge calea de la starea cea după chipul lui Dumnezeu la starea cea după asemănarea cu El, modelându-și ființa prin cunoaștere, asceză și iubire.

Așadar, exemplul Sfinților Mărturisitori și al celor dimpreună cu ei oferă educatorului contemporan câteva repere fundamentale, precum: 1) educația trebuie să fie dialog, nu impunere, cu alte cuvinte, formare, nu manipulare; 2) adevărul se transmite prin mărturie personală, nu doar prin conținuturi abstracte; 3) curajul moral se educă prin exemplul viu al dascălului, care nu se teme să creadă în Dumnezeu; 4) iubirea rămâne criteriul suprem al reușitei educaționale, căci fără ea orice formare devine mecanică.

Epilog

A lua aminte la viețile Sfinților Mărturisitori ai neamului românesc înseamnă a descoperi roadele autentice ale pedagogiei creștine ortodoxe. Deși lipsiți de manuale, ei au dobândit tămăduirea inimii atât la nivel sufletesc, cât și la cel duhovnicesc; fără catedre, au învățat din experiență cum să poarte crucea suferinței; privați de libertatea exterioară, au trăit adevărata libertate în Domnul Iisus Hristos. Chipurile lor nu se înfățișează ca simple expresii ale suferinței, ci ca icoane vii ale unei pedagogii a luminii și a curajului, care își trage seva din învățăturile Sfinților Părinți ai Bisericii.

⁸⁰ Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, I, pp. 82-83.

Într-o epocă marcată de confuzie și înstrăinare, aceste chipuri îi reamintesc omului contemporan că adevărata libertate nu se dobândește prin putere sau constrângere, ci prin fidelitate față de Adevăr. Sfinții Trei Ierarhi Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur au așezat, prin viața și scrierile lor, temeliile unei pedagogii hristocentrice, în care rațiunea, credința și iubirea se armonizează într-un proces de formare integrală a persoanei. Ei au fost adevărați pedagogi ai devenirii omului duhovnicesc, în care mintea, inima și harul dumnezeiesc necreat lucrează împreună, astfel încât ei pot fi considerați nu doar Sfinți Părinți ai Bisericii, ci și mari dascăli ai umanității. Pentru ei, educația reprezintă o cale a transfigurării, iar cunoașterea, mai ales când este raportată la Dumnezeu, constituie o treaptă spre sfințenie.

Aceeași flacără s-a reaprins, peste veacuri, în inimile mărturisitorilor români din secolul al XX-lea, care au trăit și propovăduit aceleași adevăruri, dar într-o lume care le contesta. Ei au propovăduit, în sensul cel mai deplin, modul de gândire și de viață al Sfinților Trei Ierarhi, adică duhul patristic al Bisericii atât pentru generația lor, cât și pentru cele ce aveau să urmeze. În felul acesta, ei au izbutit să îndeplinească învățăturile Bisericii cu aspectele vieții cotidiene, cuvântul cu fapta, rugăciunea cu acțiunea concretă.

În temnițele comuniste, pedagogia iubirii și a adevărului a devenit școală a sfințeniei, iar suferința s-a transformat în metodă de formare duhovnicească. Prin pilda lor, mărturisitorii au arătat că educația nu este deplină fără dimensiunea spirituală. Din această perspectivă, Școala și Biserica se întâlnesc ca spații complementare de formare a conștiinței vii, locuri în care Cuvântul se unește cu omul credincios, iar credința se preschimbă în faptă. Astfel, „chipurile de foc și de cuvânt”, adică Sfinții timpului nostru, dimpreună cu toți cei ce le urmează exemplele de viață, nu rămân doar în icoane sau în amintiri, ci aprind focuri tainice în sufletele celor ce își doresc, asemenea lor, mântuirea.

Prin pedagogia mărturisirii, moștenirea Sfinților Trei Ierarhi și a mărturisitorilor români se reînnoiește în fiecare generație, care îndrăznește să creadă că adevărata educație nu formează doar minți, ci și inimi. În acest orizont, educația devine slujire, credința se arată ca formă de cunoaștere vie, iar mărturisirea se vedește drept pedagogie a luminii. Când inima și mintea se unesc în iubirea de Adevăr, atunci omul devine cu adevărat liber, profesorul se arată a fi părinte, iar cuvântul se transformă într-un foc care luminează.

BIBLIOGRAFIE

- [1] *Acatistul Sfinților Mucenici români din închisori*, disponibil la <https://manastirea.petruvoda.ro/2015/11/29/acatistul-sfintilor-mucenici-romani-din-inchisori/> (accesat la 04.10.2025),
- [2] *Actul de proclamare a Anului omagial și comemorativ 2025*, disponibil la <https://basilica.ro/actul-de-proclamare-a-anului-omagial-si-comemorativ-2025/> (accesat la 04.10.2025).
- [3] Apetrei, Pr. Ciprian Florin, „Crâmpoie din viața unui sfânt mărturisitor, Părintele Dumitru Stăniloae”, disponibil la <https://ziarullumina.ro/opinii/repere-si-idei/crampeie-din-viata-unui-sfant-marturisitor-parintele-dumitru-staniloae-191891.html> (accesat la 04.10.2025).
- [4] *Biserica de la Drăgănescu, «Capela Sixtină» a Ortodoxiei românești*, carte apărută cu binecuvântarea P.S. Daniil Stoenescu, Episcop-loțiitor de Vârșeț, Editura Charisma, Deva, 2005.
- [5] Boca, Ieromonah Arsenie, *Cărarea Împărăției*, tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului Dr. Timotei Sevcicu, Episcopul Aradului și Hunedoarei, ediție îngrijită de Pr. Prof. Simion Todoran și monahia Zamfira Constantinescu, Editura Sfintei Episcopii Ortodoxe Române a Aradului, Arad, 1995.
- [6] Boca, Părintele Arsenie, *Cuvinte vii*, carte tipărită cu binecuvântarea P.S. Daniil Stoenescu, Episcop-loțiitor de Vârșeț, Editura Charisma, Deva, 2006.
- [7] Idem, *Ridicarea căsătoriei la înălțimea de Taină - îndrumător duhovnicesc*, col. „Ortopraxia”, Editura Agaton, Făgăraș, 2003.
- [8] Buchiu, Pr. Ștefan, *Părintele Dumitru Stăniloae, teologul iubirii dumnezeiești*, Editura Basilica, București, 2022.
- [9] Calciu-Dumitreasa, Pr. Gheorghe, *Cele șapte cuvinte către tineri*, cuvânt înainte de Costion Nicolescu, Editura Scara, București, 2019.
- [10] Clement Alexandrinul / Vasile cel Mare, Sfântul / Ioan Gură de Aur, Sfântul / Grigorie Teologul, Sfântul / Ieronim, Fericitul / Augustin, Fericitul, *Scrisori cu tematica pedagogică*, traducere din limba greacă și introducere de Ierom. Policarp Pîrvuloiu, *PSB* (serie nouă), vol. 16, Editura Basilica, București, 2016.
- [11] Codrescu, Răzvan / Popescu, Lucian D. / Târziu, Claudiu, *Testamentul Părintelui Calciu. Ultimele sale cuvinte, cu un portret biografic și șapte evocări*, Editura Christiana, București, 2007.
- [12] Coman, Pr. Ioan G., „Idei misionare, pastorale și sociale înnoitoare la Sfinții Trei Ierarhi”, în *Studia Basiliana*, vol. 2, *Sfântul Vasile cel Mare – închinare la 1630 de ani*, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Basilica, București, 2009, pp. 537-546.
- [13] Coșuleanu, Ștefania, *Întâlnirea dintre persoană și persoană este lumină. Mărturii despre Părintele Dumitru Stăniloae la 30 de ani de la trecerea la Domnul*, Editura Basilica, București, 2024.
- [14] Croitoru, Ion, *alias* Marian Croitoru, „Reevaluation of a Pedagogical Concept: Education through Head, Heart and Hands”, în Polytechnic University of Bucharest, Department of Education for Teaching Career and Social Sciences, *3th International Conference Modernity and competitiveness in Education*, Bucharest, May 31, 2014, pp. 1-19 [CD (extended paper)]; pentru ediția în limba română vezi idem, *Reevaluarea unui concept pedagogic: educația prin minte, inimă și mâini*, în *Almanah bisericesc 2015. Teologie, cultură, istorie, misiune creștină*, Editura Arhiepiscopiei Târgoviștei, Târgoviște, 2014, pp. 290-301.
- [15] Idem, „Mesaje ale Sfinților Trei Ierarhi Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur pentru lumea contemporană”, în *Almanah bisericesc. Teologie, cultură, istorie, misiune creștină, 2019*, Editura Arhiepiscopiei Târgoviștei, Târgoviște, 2018, pp. 201-225; *ibidem*, dar sub formă revizuită, în *Revista Românească de Studii Axiologice* 1/2 (2020), pp. 14-35 (<https://doi.org/10.26520/rrsa2020.1.2.14-35>); pentru traducerea în limba engleză vezi idem, „Messages of the Three Holy Hierarchs Basil the Great, Gregory the Theologian, and John Chrysostom for the contemporary world”, în *Icoana credinței. International Journal of Interdisciplinary Scientific Research* 12/6 (June 2020), pp. 37-56 (<https://doi.org/10.26520/icoana.2020.12.6.37-56>).
- [16] *Din învățăturile Părintelui Arsenie Boca. Tinerii, familia și copiii născuți în lanțuri (Despre legile și fărădelegile familiei creștine)*, lucrare tipărită cu binecuvântarea Preasfințitului Calinic, Episcopul Argeșului, Editura Credința strămoșească, Iași, 2012.
- [17] Duțu, Florin, *Viața Părintelui Arsenie Boca de la Prislop: 1910-1989*, Editura Floare Albă de Colț, București, 2016.
- [18] Idem, *Viața Părintelui Dumitru Stăniloae 1903-1993*, Editura Floare Albă de Colț, București, 2015.
- [19] Gafencu, Valeriu, *Calea spre fericire. Scrisori trimise din închisoare celor dragi*, Editura Agaton, Făgăraș, 2006.

- [20] Grigorie de Nazianz, Sfântul, *Cuvântări teologice*, traducere din limba greacă de pr. Gh. Tilea și Nicolae Barbu, Editura Herald, București, 2008.
- [21] Ianolide, Ioan, *Deșinutul profet*, Editura Bonifaciu, Bacău, 2021 (prima ediție a apărut la aceeași Editură, în 2009).
- [22] Ianolide, Ioan, *Întoarcerea la Hristos - Document pentru o lume nouă*, Editura Christiana, București, 2006; *ibidem*, Editura Bonifaciu, Bacău, 2022.
- [23] Ianolide, Ioan, *Testamentul unui nebun*, Editura Bonifaciu, Bacău, 2015.
- [24] Ioan Gură de Aur, Sfântul, *Comentariile sau Explicarea Epistolei I către Tesaloniceni*, omilia I, în volumul *Comentariile sau explicarea Epistolei către Coloseni, I și II Tesaloniceni a Sfântului Apostol Pavel*, traducere din limba elină, ediția de Oxonia, 1855, de Arhim. Theodosie Athanasie, București, 1905.
- [25] Idem, *Despre schimbarea numelor. Despre răbdare. Despre milostenie. Despre tăria credinței. Despre propovăduirea Evangheliei și alte omilii*, traducere din limba greacă veche și note de Pr. prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006.
- [26] Idem, *Predici la sărbători împărătești și cuvântări de laudă la sfinți*, traducere din limba greacă și note de Pr. prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002.
- [27] Idem, *Cuvinte despre creșterea copiilor*, traducere din limba greacă veche de pr. Marcel Hancheș, Editura Sophia, București, 2021.
- [28] *O experiență abisală – dialog cu preotul Gheorghe Calciu Dumitreasa și scriitorul Marcel Petrișor*, disponibil la <https://fericiticeiprignoniti.net/o-experienta-abisala-dialog-cu-preotul-gheorghe-calcium-dumitreasa-si-scriitorul-marcel-petrisor/> (accesat 05.10.2025).
- [29] *Părintele Arsenie Boca, Mare îndrumător de suflete din sec. XX - O sinteză a gândirii Părintelui Arsenie în 800 de capete*, Editura Teognost, Cluj-Napoca, 2012.
- [30] *Părintele Dumitru Stăniloae în conștiința contemporanilor. Mărturii, evocări, amintiri*, Editura Trinitas, Iași, 2003.
- [31] *Părinții de ieri, Sfinții de azi. Proclamarea generală a canonizării celor 16 sfinți duhovnici și mărturisitori ortodocși români din secolul al XX-lea, 4 februarie 2025*, volum realizat cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, de *Editurile Patriarhiei Române* [Pr. Mihai Hau, Consilier patriarhal] în colaborare cu Sectorul Cultură, Pictură și Restaurare al Patriarhiei Române [Dl. Răzvan-Mihai Clipici, Consilier patriarhal], Editura Basilica, București, 2025.
- [32] *Persoană și comuniune. Prinos de cinstire Părintelui Profesor Academician Dumitru Stăniloae la împlinirea vârstei de 90 de ani*, volum tipărit cu binecuvântarea Î.P.S. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Transilvaniei din inițiativa Pr. Prof. Decan Dr. Mircea Păcurariu, sub îngrijirea Diac. Asist. Ioan I. Ică jr., Editura și tiparul Arhiepiscopiei ortodoxe Sibiu, Sibiu, 1993.
- [33] Petcu, Adrian Nicolae, *Dicționarul clericilor și mirenilor ortodocși români mărturisitori în detenția comunistă (1945-1964)*, volum publicat cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Basilica, București, 2017.
- [34] *Răstignirea monahismului românesc: Decretul 410/1959*, carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Editura Doxologia, Iași, 2009.
- [35] Romanidis, Pr. Ioan, *Teologia patristică*, traducere din limba greacă, note, completări bibliografice și postfață de Ion Marian Croitoru, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2012.
- [36] *Sfântul închisorilor. Mărturii despre Valeriu Gafencu adunate și adnotate de monahul Moise*, carte apărută cu binecuvântarea și un cuvânt înainte al ÎPS Andrei, Arhiepiscop al Alba Iuliei, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2007.
- [37] *Sfântul Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae: un nou rugător în cer*, volum realizat cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, de *Editurile Patriarhiei Române* în colaborare cu Muzeul memorial „Sfântul Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae”, Editura Basilica, București, 2025.
- [38] *Sfinții închisorilor*, Editura Mănăstirea Petru Vodă, 2019.
- [39] Stăniloae, Pr. Prof. Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, ³2003.
- [40] Idem, *Opere complete*, vol. I, *Cultură și duhovnicie: articole publicate în Telegraful Roman: (1930-1936)*, carte publicată cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe

- Romane; ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Ion-Dragoș Vlădescu, Editura Basilica, București, 2012.
- [41] Steinhardt, Părintele Nicolae, *Jurnalul fericirii*, Editura Mănăstirii Rohia, Rohia, 2005.
- [42] Șontică, Daniela, „Ioan Ianolide, 23 de ani de închisoare cu Hristos în inimă”, disponibil la <https://ziarullumina.ro/opinii/repere-si-idei/ioan-ianolide-23-de-ani-de-inchisoare-cu-hristos-in-inima-121955.html> (accesat la 04.10.2025).
- [43] „Valeriu Gafencu - Sfântul închisorilor. Portret”, în *Sfinții închisorilor*, Editura Mănăstirea Petru Vodă, 2019, pp. 236-253.
- [44] „Valeriu Gafencu”, disponibil la https://ro.wikipedia.org/wiki/Valeriu_Gafencu (accesat la 01.12.2025).
- [45] Vasile cel Mare, Sfântul, *Epistole*, traducere din limba greacă de T. Bodogae, revăzută de Prof. Dr. Tudor Teoteoi, *PSB* (serie nouă), vol. 3, Editura Basilica, București, 2010.
- [46] Idem, *Scrieri. Partea a doua. Asceticele, Regulile morale*, 2, traducere, introducere, indici și note de Prof. Iorgu D. Ivan, *PSB* (serie veche), vol. 18, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1989.
- [47] Vasile, Danion, *Din temnițe spre sinaxare*, carte apărută cu binecuvântarea Înalt Preasfințitului Arhiepiscop Justinian Chira al Episcopiei Maramureșului și Sătmăruului, Editura Areopag, București, 2023.
- [48] Vasilescu, Constantin / Mareș, Clara / Soare, Florin S. / Mureșan, Alin / Petre, Constantin, *Morfologia (ne)vinovăției. Alfabetul detenției feminine în comunism*, Editura Litera, București, 2022.
- [49] *Viața Părintelui Gheorghe Calciu*, disponibil la <https://gheorghecalciu.ro/viata-parintelui-gheorghe-calcui/> (accesat 05.10.2025).
- [50] *Viața Sfântului Cuvios Mărturisitor Arsenie de la Prislop*, disponibil la <https://doxologia.ro/viata-sfantului-cuvios-marturisitor-arsenie-de-la-prislop> (accesat la 04.10.2025).